

Role vrstevnických skupin v životě žáků druhého stupně základní školy

Gabriela Němcová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Gabriela Němcová
Osobní číslo: H12078
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: prezenční

Téma práce: Role vrstevnických skupin v životě žáků druhého stupně základní školy

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti vrstevnických skupin, vrstevnických vztahů ve školní třídě a vlivu těchto vztahů na žáky.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-980-9.

NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2957-2.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Anna Šafránková

Ústav pedagogických věd

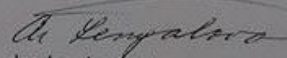
Datum zadání bakalářské práce:

9. ledna 2015

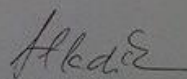
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 9. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.2.2015

..... Himecova

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá rolí vrstevnických skupin v životě žáků druhého stupně základní školy. Tato bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část popisuje nejprve sociální skupiny, jejich vznik, vývoj a dělení, poté se zaměřuje konkrétně na vrstevnické skupiny a vztahy uvnitř těchto skupin. Závěr teoretické části se zaměřuje na rizikové chování žáků ve skupině a problematiku s tím spojenou. V praktické části se vyhodnocují informace, získané za pomoci dotazníků od respondentů, jimiž jsou žáci druhého stupně základní školy.

Klíčová slova: vrstevnické skupiny, role, sociální skupiny, skupinová koherence

ABSTRACT

This thesis deals with the role of peer groups in the life of pupils of secondary school. This thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part describes the first social group, their origin, evolution and division, then focuses specifically on peer group and relationships within these groups. The conclusion of theoretical part focuses on the risk behavior of students in the group and the issues. In the practical part will evaluate the information collected using questionnaires from respondents, who are pupils of the primary school.

Keywords: peer groups, roles, social groups, group coherence

Poděkování:

Děkuji paní Mgr. Anně Šafránkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, a ochotu, kterou mi poskytla při psaní této práce.

Dále bych chtěla velmi poděkovat své rodině a přátelům za psychickou podporu, kterou mi poskytovali během celého studia.

V neposlední řadě děkuji všem respondentům, kteří byli ochotní vyplnit dotazník a pomohli mi tak s mým výzkumem.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ SKUPINY.....	11
1.1 DĚLENÍ SOCIÁLNÍCH SKUPIN.....	12
1.2 STRUKTURA SOCIÁLNÍCH SKUPIN	13
1.3 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA	14
2 VRSTEVNICKÉ SKUPINY.....	16
2.1 VRSTEVNICKÁ KONFORMITA	18
2.2 VLV VRSTEVNICKÝCH SKUPIN	19
3 PROBLEMATIKA RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DOSPÍVAJÍCÍCH.....	22
3.1 ZÁŠKOLÁCTVÍ	24
3.2 ŠIKANA	26
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 METODIKA ZPRACOVÁNÍ	30
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL	30
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	30
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	30
4.4 METODA SBĚRU DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR	31
4.5 VYHODNOCENÍ DAT A JEJICH INTERPRETACE.....	32
DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	47
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	53

ÚVOD

V průběhu života se stáváme členy mnoha sociálních skupin, tyto sociální skupiny do určité míry ovlivňují naše postoje, chování i myšlení. V každé fázi vývoje člověka nás ovlivňuje některá ze sociálních skupin více a jiná méně. V období předškolního věku je to samozřejmě rodina, která udává dítěti směr, avšak v období dospívání – pubescence ustupuje rodina do pozadí a dospívající člověk se obklopuje jedinci přibližně stejného věku, s podobnými zájmy a názory, stává se tedy členem vrstevnické skupiny. A právě rolí vrstevnických skupin v životě pubescentů se budeme zabývat v této bakalářské práci.

Cílem a obsahem této bakalářské práce je charakterizovat a popsat vrstevnické skupiny, zjistit jakou funkci plní tyto skupiny v období dospívání, jak jsou důležité v životech pubescentů a také do jaké míry vrstevnické skupiny ovlivňují chování žáků druhého stupně základní školy.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, v teoretické části jsme se pokusili o zpracování dostupné literatury a relevantních informací týkajících se tohoto tématu. V první kapitole se zabýváme nejprve sociálními skupinami, jejich vznikem, vývojem a dělením, poté se zaměříme konkrétně na vrstevnické skupiny a vztahy uvnitř těchto skupin. V závěru teoretické části se zaměříme na rizikové chování žáků ve skupině a problematiku s tím spojenou.

V praktické části bude provedeno výzkumné šetření, ve kterém se budeme zabývat postojem žáků druhého stupně základní školy k vrstevnickým skupinám, pokusíme se zjistit, jakou hodnotu vrstevnické vztahy mají pro tyto žáky a do jaké míry se jimi nechávají ovlivňovat. Toto šetření provádíme kvantitativní metodou a jsou získávána formou dotazníku. Jako výzkumný soubor jsme zvolili žáky šestých, sedmých, osmých a devátých tříd základní školy.

Při zpracovávání této bakalářské práce jsou našim zdrojem informace z odborné literatury, dále pak poznatky získané při studiu oboru sociální pedagogika a také zkušenosti ze života.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ SKUPINY

Každý jsme součástí nějaké skupiny, nebo přesněji řečeno více skupin. V jednotlivých sociálních skupinách zastáváme vždy určitou roli, ke které se váže určité očekávané chování.

Sociální skupina je základním útvarem, ve kterém se odehrává většina našeho sociálního života. Sociální skupina není jen souhrnem určitého počtu lidí, ale je to organizovaný systém, ve kterém jsou vztahy mezi členy strukturovány a podřízeny určitým vzorcům. Členství jedince v určité sociální skupině uspokojuje dvě základní sociální potřeby: potřebu pozitivního přijetí (emocionální uspokojení – někam patřit) a potřebu sociální prestiže (dosáhnout uznání, zároveň souvisí se seberealizací). (Hadj-Moussouva, 2003, s. 21)

Skupinou rozumíme počet jedinců od dvou (pár, dyáda) až k velkým celkům. Vztahy ve skupině jsou stálé a trvají delší období. Tím se sociální skupina diferencuje od nahodilého shromáždění, např. cestující v autobuse. Míra sjednocení sociální skupiny může být ovšem různá. Důležitým znakem skupiny je pocit „my“, tedy jakési skupinové vědomí, které členy skupiny odlišuje od nečlenů. K dalším znakům patří např. společný cíl, skupinové normy a vytváření skupinových rolí a struktur. (Jandourek, 2003, s. 81-82)

„Identifikační kritéria skupiny:

- Interakce mezi lidmi trvá delší dobu, ne jen několik minut.
- Členové vnímají skupinu jako skupinu a sebe jako členy.
- Skupina si vytváří své vlastní normy, role a očekávání, jak se její členové mají chovat, a také sankce proti těm, kteří se nepřizpůsobí.
- Skupina si vytvoří vědomí společného cíle, či vlastního účelu.
- Mezi jednotlivými členy se rozvíjejí různé vztahy.“ (Hayes, 1993, s. 55)

Chování a prožívání jedince ve společnosti je stanovováno skupinami, jejichž je tento jedinec členem a v nichž se také projevuje. Chod ve skupině bychom mohli psychologicky analyzovat jako prožívání a jednání členů této skupiny. Z důvodu vzájemného ovlivňování členů je ovšem tento souhrn podstatně rozdílný od pomyslného „pouhého součtu“. Proto je tedy praktičtější zavést řadu pojmů a principů, jež charakterizují skupinu jako celek, tedy její vnitřní dění, charakter vztahů mezi jejími členy, její činnost navenek i její vztahy k jiným skupinám. (Říčan, 2005, s. 205)

Každý z nás je sociální bytostí, potřebujeme tedy k životu kolem sebe mít druhé lidi a těžko překonáváme nedobrovolnou samotu. Každý náš den se odehrává v sociálních skupi-

nách, v nichž prožíváme svá přátelství i neshody, v nichž si ostatních ceníme, nebo je zavrhujeme, máme se v nich rádi ale i nenávidíme. Ve skupině nejsme nikdy sami, a pokud tedy nejsme sami, jsme členem sociální skupiny.

1.1 Dělení sociálních skupin

Sociální skupiny můžeme třídit mnoha způsoby, podle různých kritérií. Nejvýznamnější je třídění dle velikosti, způsobu vzniku, významu, příslušnosti a druhu činnosti skupiny.

Velikost skupiny je určena počtem členů, ale také z toho vyplývající povahou vztahů mezi členy. Ve **velké sociální skupině**, například ve městě, nebo na fotbalovém utkání, se jedinci mezi sebou neznají a nemají bezprostřední vztah. Jejich členství v této skupině má tedy spíše symbolický charakter. O **střední sociální skupině** mluvíme, pokud má tato skupina přibližně padesát členů. Mohou to být například zaměstnanci nějakého menšího podniku, nebo učitelský sbor větší školy. Členové této skupiny se sice navzájem znají, ale nevstupují do žádné přímé intenzivní interakce a ani vztahy mezi nimi nebývají obzvláště důvěrné. Pro **malou sociální skupinu** je specifický osobní kontakt, přímé vztahy a s nimi související bezprostřední interakce. Malé sociální skupiny jsou pro jedince těmi nejdůležitějšími. Příkladem takovéto skupiny může být rodina. (Vágnerová, 2007, s. 309)

Pokud dělíme sociální skupiny dle jejich způsobu vzniku, rozlišujeme pak tedy skupiny **formální** a **neformální**. Formální skupina je záměrně vytvořena, většinou je oficiálně určena i její struktura a řád vnitřního života. Příkladem formální skupiny je například určitá organizace, školní třída. Skupiny neformální vznikají na základě přímých (neformálních) vztahů. Jejich podoba a organizace je centralizována uvnitř skupiny. I v neformálních skupinách však mohou být formální vztahy, pokud jsou formalizované některé otázky skupinového života, jako je přijímání do skupiny, dodržování některých rituálů atd. (Výrost, Slaměník a kol., 2008, s. 326)

Přestože je člověk současně členem mnoha skupin, všechny nemají subjektivně i objektivně stejný význam, pokud tedy dělíme skupiny dle významu, hovoříme o skupinách **primárních** a **sekundárních**.

Skupiny primární nebo také prvotní se vyznačují velkou mírou intimity ve vztazích, mají mimořádný význam v uspokojování citových potřeb člověka. Jsou charakteristické důvěrnými vztahy a citovou závislostí mezi členy. Příkladem je rodina, zpravidla první sociální skupina, s kterou se člověk setkává. Všechny ostatní skupiny jejich členem jedinec je, jsou

skupiny sekundární. Bývají výsledkem určitého zájmu, a vztahy jsou spíše nahodilé, ale i v těchto skupinách může dojít mezi členy k intenzivní citové vazbě. Jako příklad sekundárních skupin můžeme uvést různé zájmové kluby, kanceláře, ale také školní třídy. (Šimíčková – Čížková, 2004, s. 127)

Dle způsobu, jakým je jedinec do skupiny začleněn rozlišujeme skupiny **členské** a **referenční**. Členská skupina je taková, jejímž členem jedinec skutečně je, příkladem může být členství v knihovně. Jako referenční skupiny označujeme takové, do kterých se toužíme dostat, představuje pro člověka model hodnot i způsob chování. Skupina má na člověka tím větší vliv, čím je vyšší tzv. pozitivní vztažnost jedince ke skupině. Někdy se setkáváme také s pojmem **negativní referenční skupiny**. To jsou naopak skupiny, ke kterým má jedinec averzi a nechtěl by být členem. Referenční skupiny jsou tedy takové, které často silně ovlivňují jedince, ať už je jejich členem či nikoli.“ (Šimíčková – Čížková, 2004, s. 128)

Dalším kritériem, podle jakého můžeme třídit sociální skupiny, je druh činnosti, která je jejich náplní. Prvním typem jsou **pracovní skupiny**, které produkují společensky hodnotné výsledky, jejich cílem je produktivita a výkon. Druhým typem jsou **výchovné skupiny**, které si kladou za hlavní cíl učení, tedy vytváří dispozice pro práci a společenský život, v rámci nich se naplňují i sociální potřeby. Dále sem řadíme **hravé skupiny**, které jsou důležité v dětství, ale i v dospělosti, cílem je relaxace a uspokojení potřeb členů. Posledním druhem sociálních skupin, dle tohoto třídění, jsou **meziosobně interakční skupiny**. Zaměřují se především na vzájemný sociální kontakt, který je hlavním cílem činnosti, a jsou typicky neformálními skupinami. Jsou to například kamarádské party, obzvláště dospívajících a mladých lidí, příbuzenské skupiny nebo kluby. (Hrabal, 2003, s. 10)

1.2 Struktura sociálních skupin

“Pojem skupinová struktura označuje vnitřní složení skupiny. Tvoří ji zejména rozložení statusů a rolí, jež představují v každé skupině typický systém. Proto lze skupinovou strukturu charakterizovat jako organizaci statusů a rolí uvnitř určité skupiny.” (Výrost, Slaměník, 2010, s. 323).

Statusový systém skupiny je definován jako úroveň autority, prestiže, uznání, které má jedinec vůči ostatním členům skupiny. Můžeme také říci, že je to jakési rozložení moci mezi členy skupiny. (Výrost, Slaměník, 2008, s. 324).

Pojem **Sociální pozice** můžeme vymezit jako místo, které jedinec v určité sociální skupině zaujímá, například třídní šašek, organizátor, vůdce apod. Tato sociální pozice se odvíjí od

toho, v jaké sociální skupině je aktuálně jedinec členem a také jakými vlastnostmi jedinec disponuje. Všichni máme více sociálních pozic najednou, jelikož jsme členy více než jedné skupiny. (Zapletal, 2003, s. 33)

Sociální role definuje Zapletal (2003, s. 33) jako způsob jednání v určité sociální pozici nebo způsob výkonu určité sociální pozice, kterou jedinec zaujímá. Od každé sociální pozice vyplívá jisté očekávané chování.

Často se setkáváme s tím, že lidé jednají v rozporu s očekávaným chováním, které přísluší jejich sociální roli, společnost pak na takové jednání pohlíží negativně.

Sociální prestiž lze popsat jako vážnost či úctu, kterou je dotýčný jedinec vnímán v dané sociální skupině. Je často spojována se sociální pozicí, čím větší má jedinec sociální pozici, tím větší má také prestiž. Toto můžeme sledovat u takzvaných vůdců party ve školní třídě, kdy jejich sociální prestiž je samozřejmě vyšší než u ostatních žáků. (Zapletal, 2003, s. 33)

1.3 Školní třída jako sociální skupina

Školní třída je specifický sociální útvar, jedná se o formální skupinu, přestože zde vznikají i neformální, přátelské vztahy. Zároveň se také nejedná o primární skupinu nýbrž o sekundární, i když její členové, žáci a učitelé, tráví značnou část dne pohromadě. Školní třída je sociální skupina, do které jedinec patří, kde dlouhodobě sdílí nejen společný prostor, ale především stejné normy, podmínky a také zážitky. Školní třída má na žáka jedinečný vliv, může zde zažít pocit úspěchu i neúspěchu, může se naučit spolupracovat, získá zde přátele, ale i nepřátele.

Školní třída je podle Laška (2007, s. 8) složitý a mnohvrstevnatý sociální svět, který společně utvářejí žáci a učitelé. Jde o jedinečné a v jistém smyslu neopakovatelné seskupení jedinců a originálních sociálních uspořádání žáků.

Školní třída působí jako **vrstevnická skupina** a má velmi zjevný vliv na sociální a morální vývoj jedince, také na jeho život a životní spokojenost v průběhu školní docházky. Školní třída u žáka rozvíjí základní dispozice k životu ve společnosti: podporuje vznik individuálních, skupinových i celospolečensky zaměřených postojů, rozvíjí dispozice k vytváření pozitivních vztahů, dispozice k produktivnímu řešení napětí a konfliktů, učí vést i podřizovat se a také především spolupracovat. (Hrabal, 2003, s. 12)

Školní třída splňuje všechna kritéria pro malou sociální skupinu. Tvoří ji určitý počet členů, kteří jsou ve vzájemné interakci, společně se věnují činnostem, které vedou k naplnění

společných cílů. Její členové se řídí skupinovými normami, zaujímají různé statusy a role v rámci relativně ustálené struktury vztahů (Gillernová, 1998, s. 24).

Čačka (2000, s. 173) chápe školní třídu jako sociální prostředí, ve kterém tráví jedinec většinu času. V tomto prostředí probíhá nejen učení, ale jsou zde také více či méně uspokojovány i širší psychické a sociální potřeby osobnosti. Jde o takovou sociální skupinu, v níž dítě uplatňuje všechny své přirozené potřeby.

Školní třída je tedy malou, formální, členskou a výchovnou sociální skupinou, přičemž pracovní úkony zadává a třídí pedagog. Je zde patrná autorita učitele, které jsou žáci podřízeni. Hlavní činností žáka je zde učení, tedy přijímání informací od učitele, rozvoj schopností a hodnocení získaných poznatků. Jde tedy o práci velmi aktivní, čím větší je aktivita žáka, tím je spolupráce žáka a pedagoga snadnější a účinnější.

2 VRSTEVNICKÉ SKUPINY

V této bakalářské práci se zaměříme konkrétně na jednu ze sociálních skupin, a to vrstevnickou skupinu, kterou rozvedeme právě v této kapitole.

Vrstevnická skupina, představuje děti nebo mladistvé přibližně stejného věku, na rozdíl od skupin, které zahrnují osoby odlišných generací, jako je tomu například v rodině nebo také v pracovní skupině. Vrstevnická skupina je sociální skupinou malou, zpravidla neformální a často referenční. Může to být skupina osob se společensky podporovanými cíli a normami, ale také sociálně a výchovně nežádoucí, v mezním případě to může být také delikventní skupina. (Čáp, 1993, s. 286)

Dle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 144) můžeme pojem party definovat jako typ malé sociální skupiny s vysokou mírou soudržnosti, těsnými sociálními vztahy, vysokým stupněm spolupráce a stabilními sociálními rolami. Taková sociální skupina mívá společné zájmy a cíle.

Skupina vrstevníků má velmi důležitou roli při socializaci jedince, zejména při přechodu k období dospělosti, nabízí určitou pomoc a zázemí, může částečně také nahrazovat sociální a emocionální deprivaci svého člena. Může mít na své členy výrazně kladný vliv (jaký se realizuje prostřednictvím některých organizací a hnutí mládeže), ale v opačném případě mohou mít tyto vrstevnické skupiny také dopad na své členy výrazně negativní, vedoucí k porušování kulturních norem (delikventní party, gangy). (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 154).

Vrstevnickým skupinám většinou chybí ucelenější uspořádání, správa a vnitřní struktura, což paradoxně vede k většímu sjednocení, ale zároveň k menší výkonnosti. Působení skupin se projevuje spíše dovnitř, dopadem na jednotlivé členy. (Klapilová, 2000, s. 33).

Skupiny vrstevníků umožňují mladistvému jedinci nabýt poznatky a zkušenosti v interakci a komunikaci s osobami, které nejsou vůči němu dominantní tak jako rodiče, učitelé, nebo další dospělí. Uvnitř vrstevnické skupiny se jedinec setkává s komunikací s osobami, které mají odlišné názory, učí se prosazovat si ten svůj pohled na věc, ale také ho v případě nutnosti korigovat, dále se učí řešit spory, diskutovat, vyjednávat, hledat alternativní řešení, ale také se bránit a mnohdy se vyrovnávat s křivdou či nezdarem. (J. Čáp, J. Mareš 2007, s. 565).

Vrstevnická skupina plní významné sociální funkce: např. nabízí prožitky, emoce, ovlivňuje vztahy jedince ke škole, posuzuje jedince bez zasahování dospělých, pomáhá při řešení generačních konfliktů apod. (Havlík, Kořa, 2007, s. 65).

Nejprve hovoříme o **dětských vrstevnických skupinách**, které jsou charakteristické značnou nestálostí a nízkou soudržností. Vznik vrstevnických skupin můžeme nalézt v „herních skupinách“, kdy si jejich členové ještě plně neuvědomují sounáležitost ke skupině a nedochází mezi nimi k dělbě práce. Příslušníci těchto skupin si spíše hrají samostatně než spolu. Ale již v těchto dětských vrstevnických skupinách, právě za pomoci her můžeme pozorovat, jejich první působení na osobnost jedince. (Vágnerová, s. 341)

Skupiny mladšího školního věku (6-8 let) jsou také známé svojí nestálostí, ale děti si jejich existenci alespoň na čas uvědomují. Tyto skupiny jsou proměnlivé, avšak děti v tomto věku mají již potřebu sdružovat se. (Vágnerová, s. 341)

Skutečné vrstevnické skupiny (8-10 let) se objevují většinou až v průběhu školní docházky. Rozlišujeme je podle velikosti, struktury (pohlaví, sociální či náboženská příslušnost) apod. Podstatnými znaky této skupiny jsou její cíle, normy, kterými se příslušníci skupiny řídí a hodnoty, které vyznávají. Potřeba sdružování se zvyšuje a objevují se také začátky vzájemné kooperace. U členů těchto skupin se vytváří pocit odlišnosti od ostatních vrstevnických skupin, jež může dosáhnout až do stádia otevřeného boje - klukovské party. (Vágnerová, s. 341)

Vrstevnické skupiny mládeže (10-16 let) umožňují dospívajícím uspokojovat potřebu sdružování, která je v tomto věku obzvlášť výrazná. Současně jsou tyto skupiny výrazně postupným vymaňováním se z pout přímé kontroly dospělých, manifestují svou snahu po samostatnosti a dospělosti. Snaží se distancovat od tradičního prostředí, a proto se přiklání právě k neformálním skupinám. Uvnitř vrstevnické skupiny dospívající skrývají své přirozené vlastnosti osobnosti a často si mívají masku povrchnosti a cynismu, jelikož projevení citu je považováno za slabost. (Vágnerová, s. 342)

Vrstevnická skupina je tedy velmi důležitou malou, neformální sociální skupinou, která má na děti a mládež nezaměnitelný vliv. Můžeme říci, že působení vrstevnické skupiny je jedním z faktorů, které utvářejí osobnost člověka a bezesporu mají tyto skupiny také vliv na

chování jedince. Je velmi důležité jaké rodinné zázemí dospívající člověk má, jelikož od toho se právě odvíjí potřeba nalézt porozumění u lidí stejné věkové kategorie.

2.1 Vrstevnická konformita

Podle Psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2010, s. 262) můžeme konformitu definovat jako určitý sklon k přizpůsobování svých postojů a jednání, postojům a jednání ostatních příslušníků skupiny i společnosti. Snahou je získat pozitivní reakce nebo naopak obava z reakcí negativních.

Jedinec se přizpůsobuje těmto postojům, chování i standardům určité skupiny nebo druhých osob, i za předpokladu, že jsou ve vzájemném rozporu s jeho vlastními zájmy a názory. (Nakonečný, 2011, s. 639)

Pokud hovoříme o konformním chování, znamená to, že jedinec pocítuje jistý tlak ze strany skupiny a své chování přizpůsobí normám, které jsou v dané skupině stanoveny. Je také směrodatné, zda zároveň jedinec změni svůj názor, pak rozlišujeme **konformitu soukromou**, tedy vnitřní a **veřejnou**, čili vnější. Jestliže jedinec přijme postoje a normy skupiny za své, jedná se o konformitu soukromou. Pokud se však změni pouze vnější jednání, ale názor si jedinec ponechává svůj vlastní, pak mluvíme konformitě veřejné. (Hewstone, Stroebe, 2006, s. 460)

Jisté předpoklady pro konformní chování jsou zakotveny již v osobnosti jedince. Pokud je jedinec velmi přizpůsobivý, má pro konformní chování větší předpoklady, motivací může být i určitý zisk jako například oblíbenost, vyšší pozice ve skupině, ale také výsledky činnosti skupiny, úspěch a podobně.

„Už sám výskyt určitého názoru nebo jednání ve skupině, který jednotlivec vnímá jako rozdílný od svého vlastního, na něj působí jako nátlak. Ten pramení ze strachu, že se mýlím, že „nedržím krok“ se skupinou apod.“ (Kolář, 1997, s. 46)

Pokud se podíváme na konformní chování z pozitivního hlediska, potom se hovoří o tzv. **peer programech**. Tyto programy se využívají hlavně v rámci primární prevence rizikového chování a jsou poměrně účinné. Jedná se o interaktivní programy, které působí prostřednictvím aktivní, zábavné činnosti a hlavní důraz se zde klade právě na neformální a samovolný vliv vrstevníků. V případě působení na rizikové jedince ve skupině, mají tzv. peer aktivisté předem určitou přípravu. Jedná se o vrstevníky žijící neproblémovým způsobem života, s jistým vlivem ve skupině a je také žádoucí, aby byli o jeden až dva roky star-

ší než cílová populace. Určitá vyzrálost, informovanost o aktuálních problémech, a také to, že ví, jak se zachovat v některých situacích, jeho vliv podporuje. Dospívající mládež se lépe ztotožní s pozitivním vzorem, který je mu blízký věkem, než se vzory dospělými. Tento „peer aktivista“ by měl svým přirozeným způsobem ovlivňovat pozitivně postoje, hodnoty a způsoby chování, především však neformálně a spontánně. Pokud se mu to podaří a cílová skupina se s ním identifikuje, potom si jedinec snadno nabyté dovednosti a postoje přenesou také do budoucna. (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1998, s. 39)

Konformní chování můžeme tedy chápat jako jev, při kterém jedinec přizpůsobuje své názory, postoje a chování, normám skupiny, jejímž je členem. Jedinec se tak může chovat z mnoha důvodů, například aby zvýšil své postavení ve skupině a oblíbenost, nebo také ze strachu, že pokud by projevil svůj odlišný názor, jeho oblíbenost ve skupině by naopak klesla, popřípadě by z ní mohl být i vyloučen.

2.2 Vliv vrstevnických skupin

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, vrstevnické skupiny mají na osobnost jedince velký vliv, je třeba je vnímat jako důležitého a nezbytného činitele ve výchově, obzvláště v období puberty je vliv vrstevnické skupiny na jedince nejintenzivnější.

Vrstevnická skupina jistým způsobem pomáhá jedinci osamostatnit se z dětské závislosti na rodičích. I tato fáze je v životě velmi podstatná, a pokud by se dítě z této závislosti nevymanilo, mohlo by to ohrozit utváření takových rysů jako je samostatnost, iniciativa, nebo organizační schopnosti. (Čáp, 1993, s. 287)

Pro další vývoj jedince je podstatné, do jaké vrstevnické skupiny chce být začleněn a do jaké skupiny se nakonec opravdu začlení. Opět zde sehrává svou úlohu rodinná výchova, rodinné zázemí a především vzorce chování, které si jedinec z rodiny odnáší. Je tedy pravděpodobné, že dítě, které vyrůstá v harmonické rodině, nebude tíhnout k výtržnickým skupinám, které mají sklony k vandalismu, násilí a podobně. Naopak tomu bude u jedince, který je vychováván v nepodnětném až patologickém rodinném prostředí, tento jedinec bude mít právě zájem stát se členem některé výtržnické skupiny, nikoli skupiny, která pomáhá druhým, vzdělává se apod.

Děti v rámci vrstevnických vztahů uvažují nejen nad svou pozicí ve skupině, ale také nad tím, jak na ně ostatní členové působí, jak naopak působí oni na ně, zda je to pozitivní, či

negativní vliv a do jaké míry je to přípustné. V tomto věku jsou děti nejvíce citlivé na názory druhých lidí. Sebeúcta je nejvíce zranitelná právě v období dospívání od 12 do 14 let věku dospívajícího. (Sedláčková, 2009, s. 30)

V dětských vrstevnických skupinách je prvořadá dokonalá pohybová a tělesná zdatnost. Jedinec, který je nějakým způsobem pohybově omezený a méně obratný, je ve velkém ohrožení, že nebude ostatními přijat. Dalším kritériem je například sociální stránka dítěte. Pokud dítě vlastní mobilní telefon, počítač, chodí do školy oblékáno podle nejnovější módy, sklízí mezi ostatními úspěch a je v kolektivu oblíbeno. V opačném případě, pokud dítě pochází z chudších poměrů, kde si nemůžou dovolit koupit dítěti elektroniku, jako je počítač, či mobil, je tento jedinec bohužel i samovolně vyřazován ze skupiny, jelikož nemůže s ostatními sdílet řadu informací. Pokud je dítě podle svých vrstevníků oblékáno nevkusně, nenosí drahé oblečení, ale spíše oděv po starších sourozencích, opět je tento jedinec jakýmsi způsobem vyčleňován, jelikož nesplňuje určitý sociální standart. Standardní vlastnosti a projevy jsou dětem příjemné, jelikož jsou srozumitelné a podporují v nich pocit jistoty. (Sedláčková, 2009, s. 64)

Obecně se dá také říct, že neoblíbené jsou děti, pokud jsou ostatním z nějakého důvodu nepříjemné a nesplňují jejich normy. Pro každé dítě je samozřejmě důležité být skupinou přijat a prosadit se v ní, pokud to nejde přirozeně, tak to zkouší alternativní cestou. Jedním ze způsobů je například, že na sebe dítě vezme úlohu šaška a upoutává tak pozornost, dalším způsobem může být vypracovávání úkolů a jiných školních povinností za ostatní, čímž si také do jisté míry kupují svou oblibu, nebo alespoň si to naivně myslí. Horší způsob, jakým se jedinec snaží získat prestiž alternativní cestou, je ten, kdy si sympatie, oblibu a především respekt vynucuje prostřednictvím násilí.

Jedináčci mohou mít také jistou nevýhodu při začleňování do vrstevnických skupin, jak dokládá Helus (2009, s. 75): „Jedináčci se hůře orientují v dětské společnosti. Jakmile vstupuje do běžného prostředí vrstevníků (školní třída, prázdninový tábor, hřiště, vzájemné kamarádké návštěvy dětí v rodinách), může se projevit nerovnoměrnost jeho vývoje. Vrstevníci zpravidla jeho „výjimečnost“ necení, poněvadž mezi dětmi jsou více hodnoceny takové vlastnosti, jako je družnost, hbitost, tělesná zdatnost, vtipnost, motorická obratnost, spontánnost v hrách. Spíše než aby se mu obdivovali, mají sklon jej zesměšňovat, vylučo-

vat z her, šikanovat. Dítě je pochopitelně hluboce nešťastné. Stydí se a bojí projevit tak, jak je navyklé, a jiný projev neovládá.“

Pro děti z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina mnohem významnější než pro děti, které vyrůstají v harmonických rodinách, kde poskytují dětem lásku a podporu, ale také jim vymezují meze dovoleného chování. U dětí se špatným rodinným zázemím dochází k frustraci a je pravděpodobné, že jejich potřeba začlenění do vrstevnické skupiny bude ještě větší než u dětí z harmonické rodiny. Na tyto děti má vůdce party největší vliv a toho také využívá. (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 83).

3 PROBLEMATIKA RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DOSPÍVAJÍCÍCH

V této kapitole se zaměříme na problematiku rizikového chování dospívajících, které může plynout také například ze špatných vrstevnických vztahů. Období dospívání je velmi náročné, kvůli psychickým změnám, které u jedince probíhají, a riziko vzniku patologického chování je právě v tomto období velmi vysoké.

Pod pojmem rizikové chování rozumíme takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. (Miovský, Zapletalová, 2006, s. 25)

„Psychologové si dávno povšimli krutosti, která je příznačná pro mnoho skupin pubescentů a adolescentů, zejména skupin antisociálně zaměřených. Anonymita skupinového chování zároveň plodí pocit osobní neodpovědnosti a beztrestnosti a stupňuje účinek emocionální nákazy. Adolescent ani nemusí mít chuť pustit se do rvačky, ale svého útočnějšího kamaráda napodobí. Je to dáno skupinovou solidaritou a určitou jemu samotnému nepochopitelnou emocionální setrvačností.“ (Kon, 1986, s. 96)

„Potvrzuje se, že pro predikci problémového chování je nejdůležitější sociální strukturou rodina. Význam má vzdělání a zaměstnání obou rodičů, rovněž jejich začlenění do dalších sociálních struktur, resp. do referenčních hodnotových skupin (např. náboženské společnosti). S projevy rizikového a problémového chování souvisí dlouhodobě převládající rodinné klima, názory, přesvědčení a postoje obou rodičů, případně jejich náboženská orientace. Zvláštní význam má rodičovská tolerance k deviantnímu chování a vliv (zejména matčin) na chování dítěte.“ (Macek, 1999, s. 98)

Důležitý je také socioekonomický status rodiny. Chudoba je sice rizikem, ale neznamená to vždy, že děti z chudých rodin musí mít sklony k delikvenci. Většinou jsou minimálně stejně riziková dospívající z nejvyšších sociálních tříd (především v konzumaci drog a jiných návykových látek, jelikož k tomu mají finanční prostředky), kde bývá též nízký rodičovský dohled. Nejméně riziková je střední sociální třída. (Kabíček, Csémy, Hamanová, 2014, s. 32)

Pokud jsou rodiče ve své výchově příliš laxní, dávají svému dospívajícímu až příliš svobody a výchově chybí jasný řád, mohou takovým jednáním docílit toho, že jejich dítě bude vystaveno negativnímu vlivu vrstevnického prostředí, začne trávit více volného času bez dozoru se svými kamarády a vrstevníky. Tímto se stává jedinec více náchylný k rozvoji

rizikového chování. Také v opačném případě, kdy rodiče, mladému člověku zasahují příliš do jeho činností, omezují ho v jeho nezávislosti a neposkytují mu tolik autonomie, kolik dospívající považuje za vyhovující, v tomto případě má jedinec také sklony nalézt porozumění ve vrstevnických skupinách.

Na rizikovém chování mládeže a dospívajících se z velké části podílí také vrstevnické skupiny, které, jak už jsme zmiňovali v předešlých kapitolách, mají na jedince v tomto věku opravdu velký dopad.

Vliv názorů stejně starých dospívajících stejně jako snaha se jim vyrovnat, zalíbit se jim, nebo upoutat jejich pozornost, jsou nepochybně jedním z mnoha faktorů podílejících se na tom, že dítě sklouzne k nějakému patologickému chování. Ať už je to výběr kamarádů, známých, čas s nimi trávený, způsob trávení času, všechno jsou to důležité faktory, které v období dospívání bezprostředně ovlivňují jedincovo jednání. Není divu, že zatímco někteří rodiče sledují vztahy jejich dítěte nadměrně pečlivě a kontrolují vše, jiní váhají s každou otázkou, aby mu nezasahovali příliš často do života tak, jako to neměli rádi u svých rodičů. V době dospívání je vliv kamarádů či vrstevníků na dítě obrovský. Někdy se je snaží napodobovat, jindy se od nich lišit, anebo je předstihnout. Pokud tito kamarádi žijí rizikovým životním stylem, představují pro jedince zvýšené riziko. Tlak skupiny vrstevníků se prokazuje mnoha způsoby. Jedinec, zvláště ten, který si není sám sebou příliš jistý, hledá přirozeně jakékoliv cesty, jak dosáhnout mezi vrstevníky dobrého postavení, tedy dobré sociální prestiže. (Hajný, 2001, s. 56)

Macek (1999, s. 81) se domnívá, že „nebezpečné je, je-li hodnota určité skupiny absolutizována a není-li doplněna dalšími „emočními kotvami“ v jiných vztazích a skupinách.“ Ohroženi jsou také jedinci, kteří kvůli svým osobnostním vlastnostem a nižší sociabilitě, se stali neoblíbenými, neuznávanými a nemají ve skupině žádný vliv. Chybí jim utvořené vztahy s dalšími spolužáky a sociometricky se nacházejí na okraji skupiny.

Mezi faktory ovlivňující rizikové chování dospívajících bezpochyby řadíme také marketing, propagaci a zábavní průmysl, jejichž protagonisté se stávají pro mládež neodolatelnými vzory. Protože vyrovnat se hrdinům z billboardů, spotů, klipů a bulvárních tiskovin je v běžném životě nedosažitelné, hledají si tak jedinci jiné náhrady a to např. cigarety, alkohol, drogy, sex, násilí, nebezpečné hry a sporty. (Kříž, 2000, s. 26)

V období dospívání jedinec prochází mnohými změnami a jeho osobnost se teprve utváří, má potřebu tedy vše vyzkoušet a vzpírat se autoritám, proto se také k tomuto období váže

patologické chování. Jedinec je ohrožen rizikovým chováním v důsledku špatného rodinného zázemí, nedostatku sebedůvěry a kamarádů, nebo právě tím, že se stal členem nějaké delikventní vrstevnické skupiny.

Jelikož tato bakalářská práce se zaměřuje na žáky druhého stupně základní školy, v následujících podkapitolách popisujeme a charakterizujeme dva typy patologického chování žáků, které je v období dospívání nejčastější.

3.1 Záškoláctví

Mnoho lidí záškoláctví neřadí do patologického chování a nepřisuzuje tomuto jevu příliš velkou váhu, jelikož je přece běžné, že se každému někdy nechtělo do školy. Tato problematika však zdaleka není tak banální, jak se může zdát.

„Záškoláctví je běžné označení neomluvené absence dítěte či dospívajícího ve vyučování. Podle školského zákona je zákonný zástupce povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti. Zletilý žák plní tuto povinnost sám a dokládá lékařské vysvědčení nebo jiné patřičné zdůvodnění.“ (Kasíková, 2007, s. 353)

Také můžeme záškoláctví charakterizovat, jako souhrn obranného chování, jehož cílem je vyhnout se nepříjemnosti, která je dána stykem neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími žáky, požadavky učitele na dítě, nebo již očekávanou negativní reakcí rodičů na další špatný výsledek ve škole. (Vágnerová, 2005, s. 144)

Martínek (2009, s. 97) definuje záškoláctví jako záměrné zameškávání školního docházky, přičemž žák ze své vlastní vůle a často bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní povinnosti. Jedná se o nejběžnější poruchu chování, kdy jde o absenci ve škole bez omluvení rodiči či lékařem.

Rozlišujeme dva typy nepřítomnosti, prvním typem je **nepřítomnost omluvená**, jde o absenci, kterou povolil pedagog nebo jiný oprávněný zástupce školy. Jsou to tedy absence, pro které bylo poskytnuto dostatečné vysvětlení. Opakem je **neomluvená nepřítomnost**, ke které učitel či jiný oprávněný zástupce své svolení nedal, sem řadíme právě všechny nezdůvodněné a neomluvené absence žáků. (Kyriacou, 2005, s. 45)

Záškoláci navštěvují školu občasně, dokážou svou absenci před svými rodiči dlouho zatajovat, toulají v průběhu dne ulicemi a chovají se asociálně. (Elliot, Place, 2002, s. 40)

Kyriacou (2005, s. 44) označuje pojmem záškolák žáka, který nemá pro své neplnění školních povinností a zejména docházky, legální vysvětlení. Vymezení pojmu „záškolák“ není však tak lehké. Autorka proto uvádí pět hlavních kategorií, které popisují, zda konkrétní případ můžeme řadit mezi záškoláctví:

a) Skryté záškoláctví

Žáci nenavštěvují školu a rodiče jejich absenci omlouvají. Rodiče dětem píšou omluvenky, protože se obávají možných potíží ve škole nebo také následného vyloučení žáka ze školy. Rodiče příliš nepřemýšlejí o důsledcích, ani nad tím, že jejich vědomé lhaní má velký vliv na morální vývoj dítěte.

b) Pravé záškoláctví

Žák školu pravidelně nenavštěvuje, ale jeho rodiče o tom neví, jelikož si dítě samo píše omluvenky, odchází z domu, jakoby šel opravu do školy atd.

c) Záškoláctví s vědomím rodičů

Žák školu nenavštěvuje, ale rodiče jsou o tom informováni a vědí, že k tomu nemá oprávněný důvod. Žák tráví den například tím, že pomáhá doma rodičům, nebo se stará o nemocného člena rodiny, nebo její rodiče nechají doma, když má narozeniny. Této kategorie záškoláctví se dopouští hlavně takoví rodiče, kteří se ke vzdělání staví negativně, nebo kteří jsou závislí na pomoci druhého a prostě pomoc svého dítěte občas nutně potřebují.

d) Záškoláctví s klamáním rodičů

Jsou i takoví žáci, kteří umí obelhat své rodiče, předstírají nemoc a přesvědčí rodiče, že jsou ve špatném zdravotním stavu, ve kterém do školy jít nemůžou. Rodič v takovém případě napíše omluvenku z důvodu zdravotních potíží. Tato kategorie se obtížně odlišuje od záškoláctví s vědomím rodičů.

Důvodů, proč se dětem nechce do školy a chovají k ní určitý odpor, je mnoho. Může jít například o strach ze spolužáků, je škola nudí nebo také nechota opustit rodiče. Děti ve škole stráví průměrně 15000 hodin a během této dlouhé doby se téměř každému někdy nechce do školy. (Elliot, Place, 2002, s. 41)

Mezi vážnější důvody záškoláctví, řadíme agresivitu spolužáků, šikanu, špatné klima ve třídě. Je to vlastně jistá forma útěku ze školy. Tohoto jevu se také dopouštějí jedinci, kteří neplní a nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se často do stresově náročných

situací. Můžeme sem tedy zařadit i skupinku dětí, které škola jednoduše nebaví. (Čapek, 2008, s. 79)

Fontana (2003, s. 359) uvádí nejčastější příčiny záškoláctví:

- Dítě může být obětí šikany.
- Dítě může mít školu tak silně asociovanou se selháváním, špatnými výsledky, že vyhýbání se škole je způsob, jak si udržet a uchránit sebevědomí.
- Dítě se může obávat některého pedagoga nebo určitého trestu.
- Dítěti v docházce taky mohou bránit nějaké rodinné problémy. Například musí hlídat mladšího sourozence, nebo pomáhat rodině v pracovních aktivitách. Taktéž se může obávat fyzického násilí mezi rodiči, či odchodu jednoho rodiče.
- Rodiče dítěte mohou tím, že brání svému dítěti chodit do školy, si určitým způsobem vyřizovat své účty se společností.
- Může se stát, že dítě čichá ředidla, požívá alkohol, nebo jiné drogy a být tak ve stavu, kdy není schopen se do školy dostavit. Toto spíše postihuje odpolední vyučování.
- Dítě se může zaplést i do nějaké trestní činnosti.
- Děti taky občas chodí za školu jen z nudy a záškoláctví v nich vzbuzuje pocit adrenalinu a vzrušení.

3.2 Šikana

Jako další často vyskytovaný druh patologického chování u dospívajících jedinců je šikana. Tento pojem je už velmi známý a to právě proto, že je bohužel stále více rozšířena šikana samotná a to ve všech svých podobách i stádiích.

„Šikanování je úmyslná snaha získat psychologickou nebo společenskou a hmotnou výhodu nad jinými jedinci prostřednictvím ubližování, hrozeb, výsměchu a zastrašování. Šikanování probíhá jak v prostorách školy, tak mimo ni a může postihnout děti každého věku, od počátku až do konce školní docházky.“ (Fontana, 1997, s. 302)

„Šikana je fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 238)

Šikana se obvykle vyvíjí v uzavřených institucích s autoritativním režimem, málo kdy je to jiné místo, kromě škol se jedná tedy o výchovné ústavy, armádu či věznice. Abychom mohli chování označit jako šikanu, musí jít o opakované, systematické a průběžné ubližování. Šikana má pochopitelně své vývojové stupně, které nám slouží k tomu, aby ji bylo možno co nejdříve rozeznat a poté tento problém co nejefektivněji a nejrychleji řešit. Pochopitelně, že čím dříve bude šikana odhalena, tím větší je šance, že se situace vyřeší. Bohužel se často stává, že se šikana začne řešit až příliš pozdě.

Vývojové stupně šikany:

- 1) **ostrakismus** – v této fázi agresor teprve zkouší, jak bude oběť reagovat; jedná se tedy spíše o mírné, převážně psychické formy násilí (posmívání, přezdívký apod.). Zde ještě třída o šikaně mluví.
- 2) **Tvrďší fyzická agrese a manipulace** – jedná se především o vyloučení z kolektivu, pošťuchování, verbální napadání, naschvály atd. v této fázi se oběť ještě snaží oponovat, čili upoutat na sebe pozornost – to je šance (téměř poslední), kdy pedagog může v této věci ještě pozitivně zasáhnout. Třída je schopna říci, co se děje.
- 3) **Vytvoření jádra** (neboli seskupování agresivních asociálních jedinců) – v této fázi již bývá oběť bezmocná, přesto se ještě najdou žáci, kteří i přes vytvořené jádro, chovají k oběti sympatie. Ve třídě je i v této fázi ještě možno najít lidi, kteří jsou schopni o problému mluvit.
- 4) **Nastavování norem** – následky už si nese, oběť, agresor a také celá skupina. Převažuje vliv podskupiny agresorů a jejich normy jsou ostatními přijímány a stávají se určitými normami. O šikaně se již nemluví, je to pro všechny tabu, heslo zní: „nežalovat“.
- 5) **Linč, totalita nebo dokonalá šikana** – lze označit za davovou psychózu, mlácení před všemi popalování apod., zkrátka absolutní ztráta všech zábran. Je zde absence jakéhokoliv soucitu ze strany agresora i celé skupiny. Tato fáze je již nevyléčitelná, řešením je pouze rozpustit kolektiv a přenechat řešení policii. (Vykopalová, 2007, s. 55)

Mezi šikanou u dívek a chlapců existuje samozřejmě značný rozdíl, dívky své oběti šikají spíše psychicky (ignorance, vyloučení ze skupiny, pomlouvání), ale u chlapců je častější fyzické násilí. Kolář (2001, s. 97) ve své publikaci popisuje typy a formy agresí a mani-

pulací, které sám zaznamenal při své praxi. Do šikanování zařazuje agresi fyzickou a používání zbraní, dále pak slovní agresi a zastrašování zbraněmi, krádeže, ničení a manipulace s věcmi a násilné a manipulativní příkazy.

Fontana (2014, s. 303) také uvádí, že dívky krom toho, že šikanují jiným, méně agresivním způsobem, účastní se celkově šikany méně než chlapci. Chlapci se tedy šikany účastní až třikrát více než děvčata a dokážou ubližovat jak stejnému pohlaví tak odlišnému, zatímco děvčata se většinou trýzní jen mezi sebou. Čísla ale nemusí dávat přesný informační údaj, jelikož šikanování od děvčat je mnohdy skrytější.

„Šikanování způsobuje obětem bolest nezměrně psychické a fyzické utrpení, které lze těžko zprostředkovat tomu, kdo něco podobného nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních útocích a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti“ (Kolář, 2001, str. 99).

Nemusí vždy nutně dojít až k poslednímu, pátému stádiu šikany, ale nesmí se v žádném případě podceňovat, ani prvotní fáze. Jako prevence šikany je samozřejmostí práce s kolektivem a utužování kolektivu prostřednictvím různých her a cvičení a to již od útlého věku jedince, tedy již v mateřské škole. Je potřeba v žácích utvářet pocit rovnosti a vědomí toho, že z kvalitních vztahů plyne příjemné prostředí, kde se budou všichni cítit dobře.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODIKA ZPRACOVÁNÍ

V předešlé části jsme se zabývali sociálními skupinami, jejich dělením a strukturou, dále pak konkrétně vrstevnickými skupinami a vrstevnickou konformitou a v poslední části teoretické části jsme se zaměřili na rizikové chování ve skupině a problematiku s tím spojenou. V praktické části jsme se zaměřili na vrstevnické skupiny v období dospívání.

Praktická část bakalářské práce se zabývá rolí vrstevnických skupin u žáků druhého stupně základní školy. Pro výzkum byly vybrány dvě základní školy ve Zlíně a v obou školách jsme výzkum prováděli u žáků šestých, sedmých, osmých a devátých tříd. Zkoumali jsme názory dospívající mládeže na vrstevnické skupiny, jakou pro ně představují hodnotu, zda správně chápou pojem vrstevnické skupiny a do jaké míry je vrstevníci ovlivňují.

4.1 Výzkumný cíl

Hlavní výzkumný cíl:

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jakou roli představují vrstevnické skupiny pro žáky druhého stupně základní školy, tedy žáky šestých, sedmých, osmých a devátých tříd.

Dílčí výzkumné cíle:

Zjistit, jak dospívající žáci rozumí pojmu vrstevnická skupina.

Zjistit, kolik času žáci tráví se svými vrstevníky.

Zjistit, jak důležitá je pro žáky druhého stupně základní školy oblíbenost v třídním kolektivu.

Zjistit, jak důležité jsou pro žáky na druhém stupni základní školy názory jejich kamarádů.

4.2 Výzkumný problém

Dle výzkumného cíle jsme stanovili výzkumný problém. Problémem tedy je hodnota vrstevnických skupin u žáků druhého stupně základní školy.

4.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka vede k objasnění výzkumného problému a má tedy zjistit, jakou hodnotu představují vrstevnické skupiny pro žáky na druhém stupni základní školy. Hlavní výzkumnou otázku konkrétněji upřesňujeme pomocí dílčích výzkumných otázek, které korespondují s dílčími výzkumnými cíli.

Hlavní výzkumná otázka:

Jakou hodnotu představují vrstevnické skupiny pro žáky druhého stupně základní školy?

Dílčí výzkumné otázky:

Jak dospívající žáci rozumí pojmu vrstevnická skupina? (zjišťováno otázkou v dotazníku č. 7)

Kolik času žáci tráví se svými vrstevníky? (zjišťováno otázkou v dotazníku č. 3 a položkou č. 5, otázky dotazníku č. 6)

Jak důležitá je pro žáky druhého stupně základní školy oblíbenost v třídním kolektivu? (zjišťováno otázkou v dotazníku č. 6, položkou č. 4 a 6)

Jak důležité jsou pro žáky na druhém stupni základní školy názory jejich kamarádů? (zjišťováno otázkou v dotazníku č. 6, položkou č. 14)

4.4 Metoda sběru dat a výzkumný soubor

Pro získání informací potřebných k výzkumu byla použita kvantitativní metoda, přičemž ke sběru dat byl použit dotazník. Tato zvolená metoda se tradičně používá v psychologických, pedagogických a sociologických výzkumech, rovněž ve výzkumech veřejného mínění. Dotazník obsahuje uzavřené, otevřené a škálové otázky. „Výhodou dotazníku je, že umožňuje poměrně rychlé a ekonomické shromažďování dat od velkého počtu respondentů.“ (Chrásková, 2007, str. 164)

Dotazník obsahuje sedm otázek, přičemž šestá otázka se skládá z 19 tvrzení, ke kterým se respondenti měli pomocí škály vyjádřit. Pouze jedna otázka je zcela otevřená, zbývající otázky jsou buď to uzavřené či polozavřené z možností doplnění vlastní odpovědí. Dotazník byl rozdáván v tištěné podobě prostřednictvím osobního kontaktu a tento způsob sběru dat se nám osvědčil, jelikož návratnost byla 100 %.

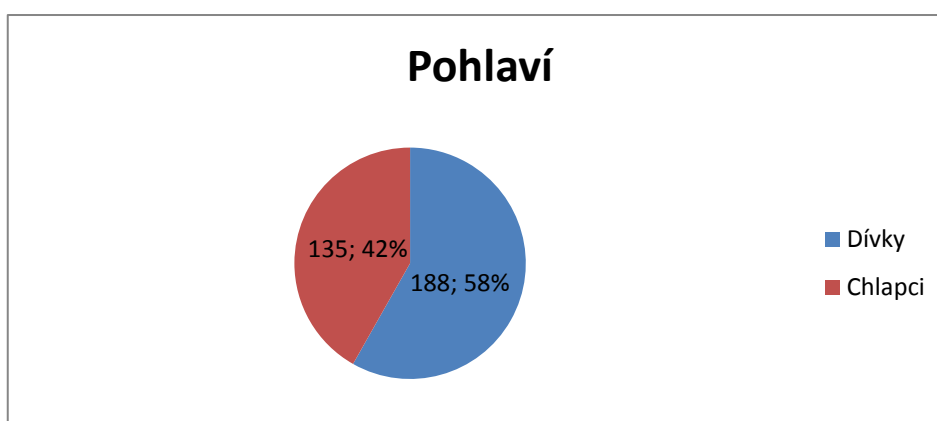
Celkem dotazník vyplnilo 323 respondentů. Naším výzkumným souborem byli tedy žáci druhého stupně základní školy a to Základní školy Slovenské a Základní školy Křiby ve Zlíně. Výzkumný vzorek byl tedy záměrný a dostupný.

4.5 Vyhodnocení dat a jejich interpretace

Nyní přejdeme již k samotnému vyhodnocení dat a jejich interpretaci. První grafy se budou týkat charakteristiky respondentů, tedy pohlaví a třída. Následně pak uvedeme grafy týkající se dotazníkových otázek zaměřených na čas, který respondenti tráví se svými kamarády, z jakého prostředí mají nejbližší kamarády a kolik osob respondenti považují za nejbližší kamarády. Položka dotazníku, týkající se prostředí, z kterého mají respondenti nejbližší kamarády, byla polozavřená, zbytek výše zmíněných otázek bylo uzavřených.

Dále uvedeme vyhodnocení dat získaných z devatenácti tvrzení, ke kterým se žáci měli vyjádřit pomocí škály. Nabídnuty jim byly odpovědi, naprosto souhlasím, spíše souhlasím, nevím, spíše nesouhlasím, naprosto nesouhlasím. Z odpovědí na tyto tvrzení a následného vyhodnocení těchto dat, vyplývají odpovědi na většinu výzkumných otázek.

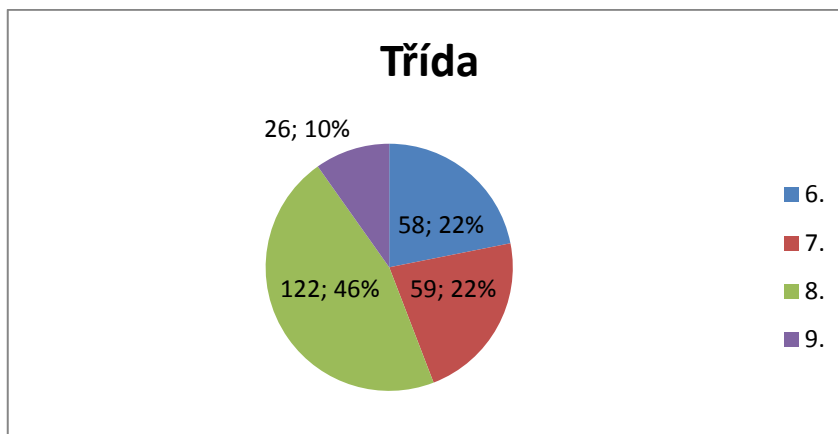
Poslední položkou dotazníku je otázka zcela otevřená, prostřednictvím které od respondentů zjišťujeme, jak chápou pojem „vrstevník“ a co si pod tímto pojmem představují.

Graf č. 1 Položka dotazníku č. 1

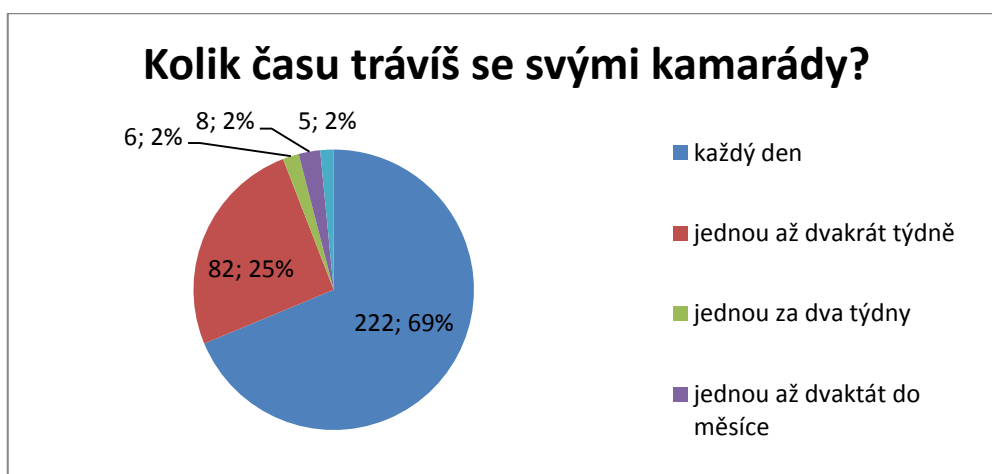
První položkou v dotazníku jsme zjišťovali pohlaví respondentů. Jak můžeme vyčíst z grafu, respondenti tohoto výzkumu byli složeni z větší části dívkami než chlapci. Z celkových 323 respondentů vyplnilo dotazník 188 dívek, tedy 58 % a zbývajících 135 dotazníků vyplnili chlapci, tedy 42 %.

Graf č. 2 Položka dotazníku č. 2

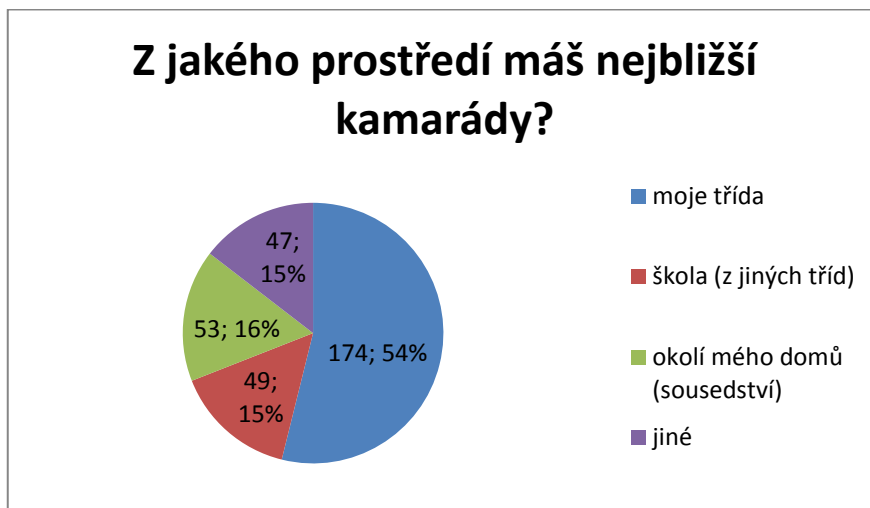
Ve druhé dotazníkové otázce zjišťujeme, jakou třídu jedinec navštěvuje, jelikož jsme výzkum prováděli na druhém stupni základní školy, tato otázka byla zcela uzavřená a respondenti mohli být pouze z šestých, sedmých, osmých či devátých tříd. Nejvíce respondentů bylo žáky osmých tříd, celkem 122 (46 %), přibližně stejný počet žáků navštěvující sedmou a šestou třídu vyplnilo dotazník a to 58 respondentů z šestých tříd (22 %) a ze sedmých tříd to bylo o jednoho jedince více, tedy 59 respondentů (22 %). Nejméně žáků, kteří se účastnili tohoto výzkumu, bylo z devátých tříd, pouze 26 respondentů (10 %).

Graf č. 3 Položka dotazníku č. 3

V další položce dotazníků jsme zjišťovali, kolik času respondenti tráví se svými kamarády. Tato otázka byla zcela uzavřená, a jak z grafu vyplývá, převážná většina dotazovaných žáků tráví se svými přáteli každý den, celkem takto odpovědělo 222 respondentů (69 %). Celkem 82 respondentů se s kamarády vidá jednou až dvakrát týdně (25 %), pouze 2 % žáků tráví čas s přáteli méně než dvakrát do týdne, takto odpovědělo 6 respondentů, kteří

se s přáteli schází jednou za dva týdny, dále pak 8 respondentů pouze jednou až dvakrát do měsíce a 5 dotazovaných žáků se s kamarády stýká méně než jednou za měsíc.

Graf č. 4 Položka dotazníku č. 4

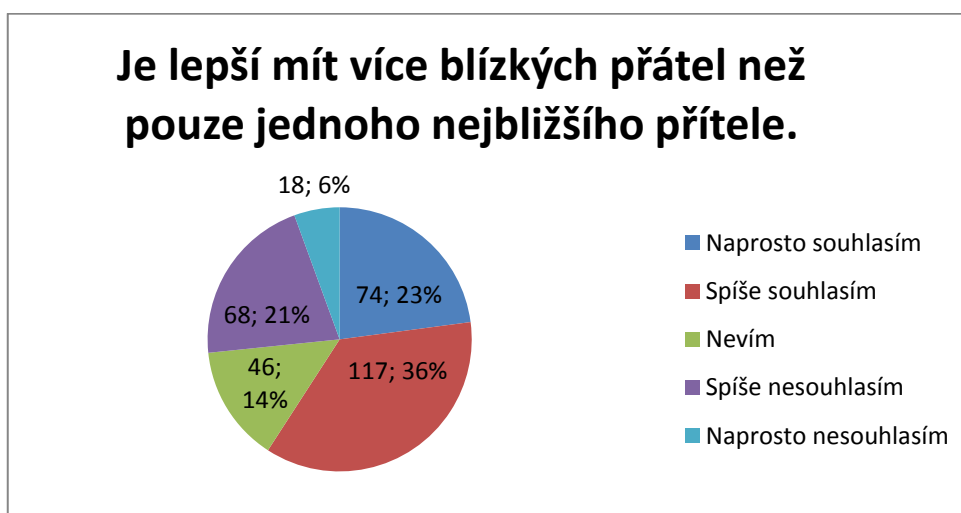
Čtvrtá položka dotazníku se zaměřovala na prostředí, ze kterého mají dotazovaní žáci nejbližší kamarády. Pokud výsledky srovnáme s předešlou otázkou, tedy kolik času respondenti tráví se svými přáteli, můžeme vidět souvislost, jelikož 174 respondentů odpovědělo, že své nejbližší kamarády mají ze své třídy, celkem (54 %), je pak tedy zřejmé že s nimi tráví každý den. Dále 49 respondentů (15 %) odpovědělo, že své kamarády mají z jiných tříd, než z té, kterou navštěvují. Poměrně velké množství žáků má své kamarády ze sousedství a okolí svého domu, celkem 53 respondentů takto odpovědělo (16 %). Jelikož tato položka dotazníku byla polozavřená, žáci mohli jako poslední variantu prostředí, ze kterého mají své kamarády zvolit položku „jiné“ a napsat svou vlastní oblast, tuto variantu zvolilo 47 respondentů (15 %) a nejčastěji se zde objevovaly odpovědi: zájmové kroužky, sportovní aktivity, z jiného města a tábory.

Graf č. 5 Položka dotazníku č. 5

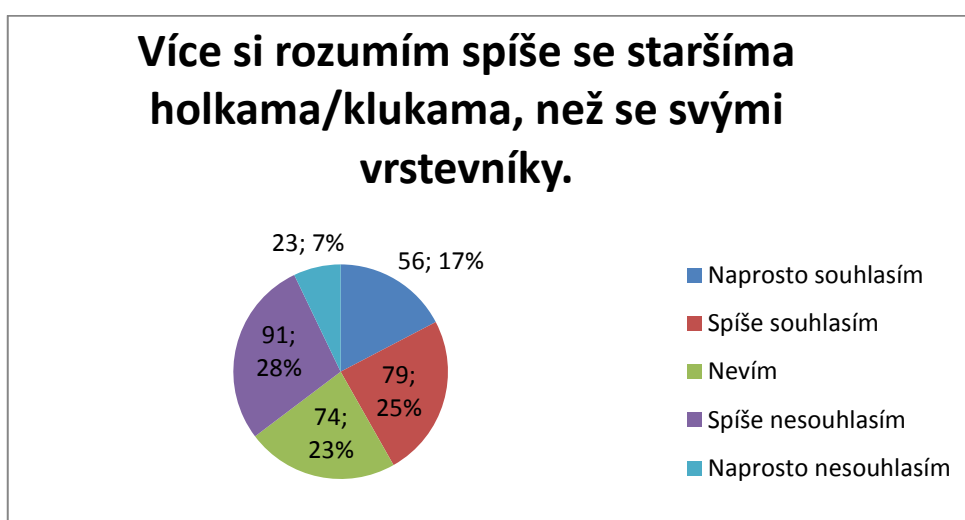
V další dotazníkové otázce jsme zjišťovali, zda se žáci na druhém stupni základní školy spíše druží do větších skupin a kamarádů mají mnoho, nebo se spíše fixují na jednoho člověka. Ptali jsme se tedy, kolik osob považují respondenti za své nejbližší kamarády. Celkem 207 respondentů (64 %) odpovědělo, že za své nejbližší přátele považují dvě až čtyři osoby, dále pak 64 (20 %) žáků považuje více jako pět osob a 52 (16 %) dotazovaných má pouze jednu nejbližší osobu. Zjistili jsme tedy, že žáci druhého stupně se spíše sdružují do větších kamarádkých skupin.

Nyní jsme se již dostali k šesté dotazníkové položce, která je složena z 19 tvrzení, ke kterým měli respondenti vyjádřit svůj názor pomocí škály.

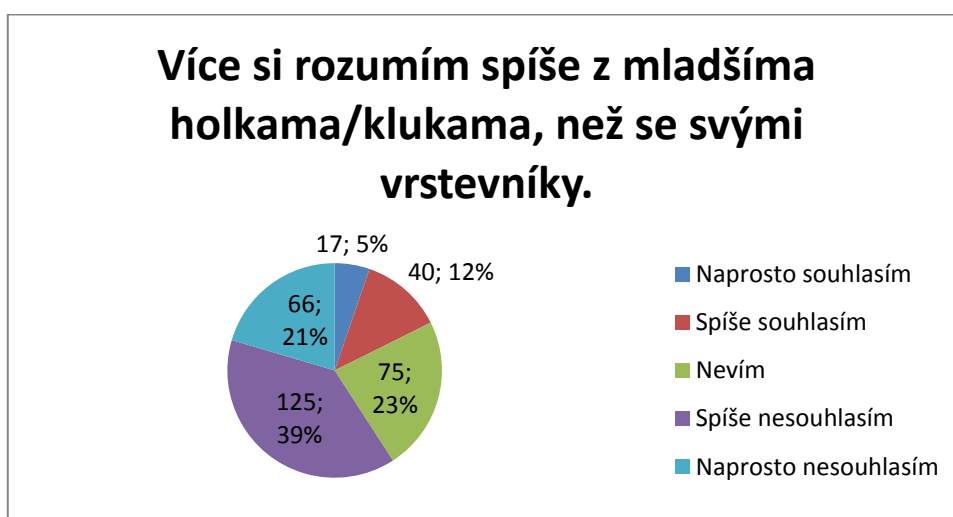

Graf č. 6 Položka dotazníku č. 6

První tvrzení se váže na pátou dotazníkovou položku, ve které jsme se respondentů tázali kolik osob, považují za své nejbližší přátele. Nyní se měli vyjádřit k tvrzení: „Je lepší mít více blízkých přátel, než pouze jednoho nejbližšího přítele.“ Výsledky tohoto tvrzení se nám přibližně shodují s výsledky předchozí otázky, kde jsme zjistili, že se žáci spíše sdružují do skupin. S tímto tvrzením tedy převážná většina respondentů spíše souhlasí (117, 36 %), naprosto souhlasí 74 žáků (23 %), 46 respondentů nevědělo jak se k tomuto tvrzení vyjádřit (14 %), respondentů, kteří spíše nesouhlasí, bylo 68 (21 %) a počet žáků, kteří s tímto tvrzením naprosto nesouhlasí, byl velmi malý, pouze 18 jedinců (6 %).

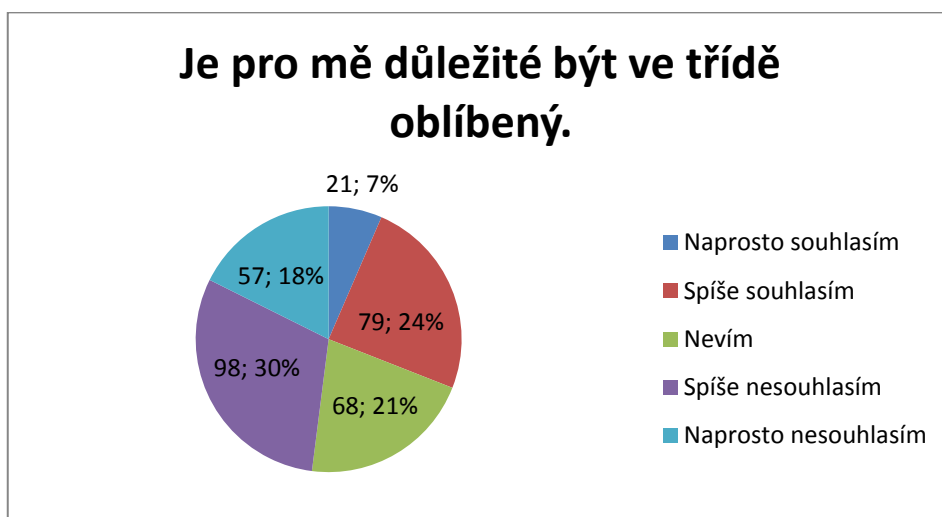
Graf č. 7 Položka dotazníku č. 7

Graf č. 8 Položka dotazníku č. 8

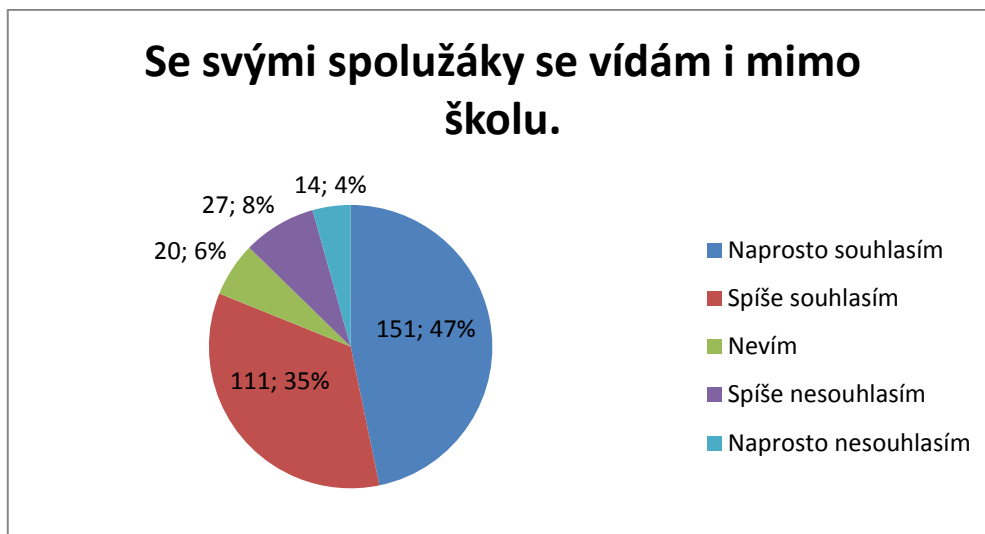
V dalších dvou tvrzeních jsme zjišťovali, zda žáci druhého stupně základní školy si rozumí více se svými vrstevníky, tedy osobami stejné věkové kategorie, nebo tíhnou spíše ke star-

ším (graf č. 7), či k mladším (graf č. 8) jedincům. Z vyjádření respondentů vyplývá, že si dotazovaní rozumějí spíše se staršími jedinci, než s mladšími. Nemůžeme však ze získaných dat tvrdit, že si žáci rozumějí více se staršími osobami než svými vrstevníky jelikož přibližně polovina dotazovaných žáků s tvrzením prvním souhlasí a druhá polovina nesouhlasí. Celkem 56 respondentů (17 %) s prvním tvrzením naprosto souhlasí a 79 spíše souhlasí (25 %), 91 žáků spíše nesouhlasí (28 %) a 23 naprosto nesouhlasí (7 %). 74 žáků nevědělo jak se k tomuto tvrzení vyjádřit (23 %). Stejně tak tomu bylo i v případě druhého tvrzení, kde odpověď „Nevím“ označilo 75 žáků (23 %). Jak už jsme zmínili výše, dotazování s názorem, že by si rozuměli spíše s mladšími jedinci než se svými vrstevníky, převážně nesouhlasili, celkem 125 žáků (39 %) spíše nesouhlasí a 66 naprosto nesouhlasí (21 %). Pouze 17 respondentů (5 %) spíše souhlasí s tvrzením a 40 naprosto souhlasí (12 %).

Graf č. 9 Položka dotazníku č. 9

Další tvrzení z dotazníku pojednává o oblíbenosti žáka ve třídě, zda je pro něj důležité být ve třídě oblíbený. Opět se k tomuto tvrzení velký počet žáků nevyjádřil (68, 21 %). Překvapivě větší část dotazovaných s tvrzením nesouhlasí, a tedy pro tyto osoby není důležité být ve třídě oblíbený, celkem tak odpovědělo 98 respondentů (30 %), kteří spíše nesouhlasí a 57 respondentů s tímto tvrzením naprosto nesouhlasí (18 %). Pro 79 žáků je oblíbenost ve třídě důležitá, tito s tvrzením spíše souhlasí (24 %) a 21 dotazovaných naprosto souhlasí (7 %). Výsledek této otázky je poměrně překvapivý vzhledem k věku respondentů, v období dospívání je totiž příznačná potřeba oblíbenosti, jak už jsme zmiňovali v teoretické části.

Graf č. 10 Položka dotazníku č. 10

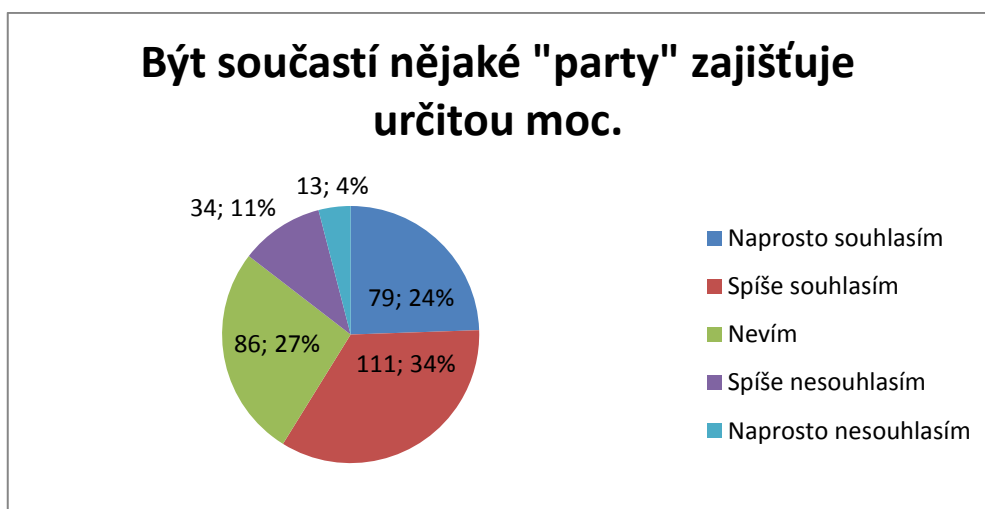
Další tvrzení zní: „ Se svými spolužáky se vídám i mimo školu“. Zde z vyjádření respondentů můžeme spolehlivě tvrdit, že se dotazovaní žáci se svými spolužáky schází i mimo školu, jelikož velký počet respondentů s tímto tvrzením souhlasí. Celkem 151 žáků naprosto souhlasí (47 %) a 111 žáků spíše souhlasí (35 %). Pouze dvacet jedinců se k tvrzení nevyjádřilo (6 %) a s tvrzením naprosto nesouhlasí jen 14 dotazovaných (4 %), spíše nesouhlasí 27 dotazovaných (8 %).

Graf č. 11 Položka dotazníku č. 11

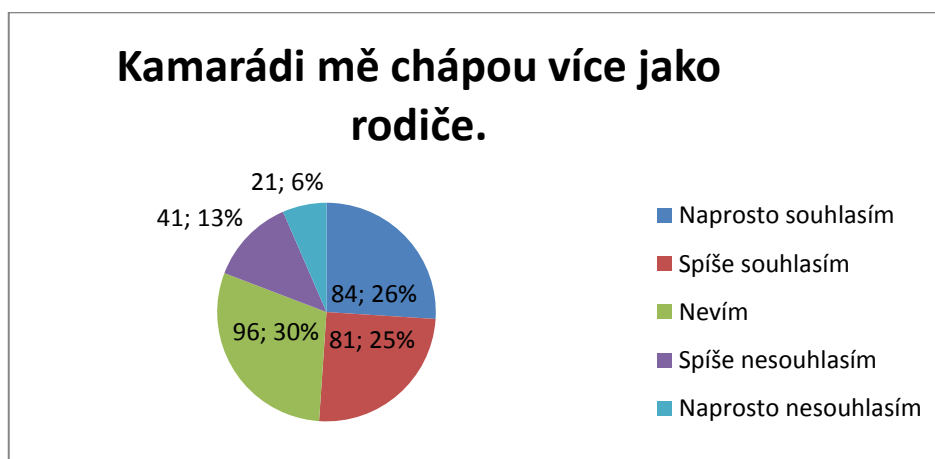
Z vyjádření respondentů k šestému tvrzení jsme zjišťovali, zda je pro žáky druhého stupně základní školy důležité mít ve své třídě kamarády, aby pro ně byla školní docházka příjemnější. Z výsledků můžeme tvrdit, že pro dotazované žáky je důležité mít ve třídě přátele.

le, jelikož velká většina respondentů s tvrzením souhlasí. Celkem 193 žáků naprosto souhlasí (60 %) s tímto názorem a 82 žáků spíše souhlasí (25 %). Pouze 6 žáků (2 %) ve třídě nepotřebuje mít přátele, tedy s tvrzením naprosto nesouhlasí a 17 respondentů spíše nesouhlasí (5 %). K tomuto tvrzení nevyjádřilo svůj názor 25 dotazovaných (8 %).

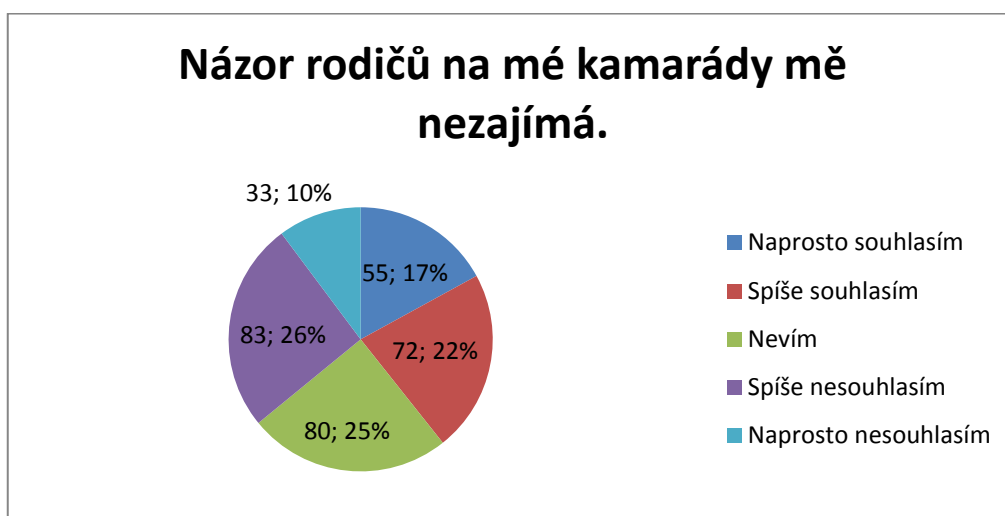
Graf č. 12 Položka dotazníku č. 12

V další položce jsme názorem respondentů na výše uvedené tvrzení zjišťovali, zda si myslí, že patřit do nějaké skupiny (party) jim zajišťuje určité výhody, či lepší postavení. Poměrně mnoho respondentů nevědělo jak se k tomuto tvrzení vyjádřit, tedy celém 86 žáků (27 %) zvolilo možnost škály „Nevím“. U respondentů, kteří se k tvrzení vyjádřili, převládá většina těch, kteří s tvrzením souhlasí, 111 dotazovaných naprosto souhlasí (34 %), 79 žáků spíše souhlasí (24 %). Pouze 13 respondentů (4 %) si nemyslí, že být členem nějaké vrstevnické skupiny zajišťuje určitou moc a 34 žáků s tímto tvrzení také spíše nesouhlasí (11 %).

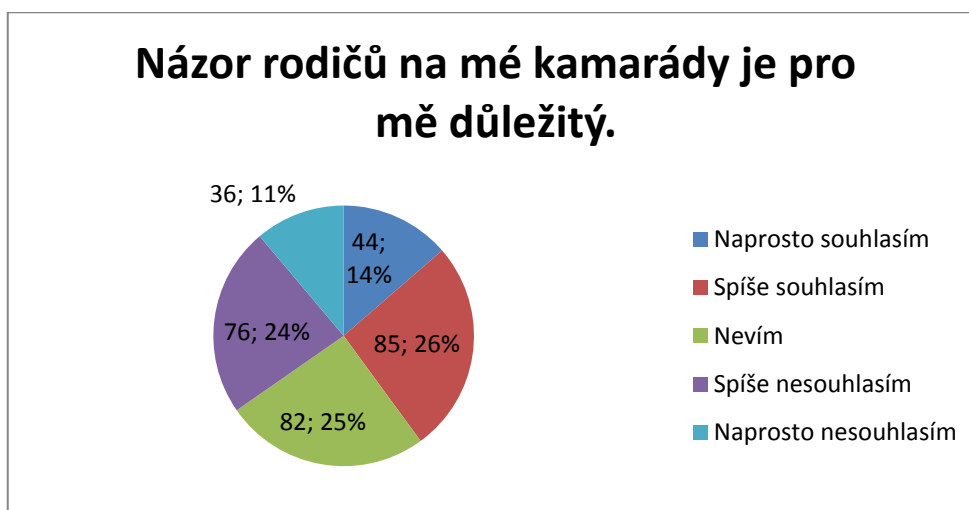

Graf č. 13 Položka dotazníku č. 13

Pomocí této položky dotazníku jsme zjišťovali, zda mají respondenti pocit, že větší pochopení naleznou u svých kamarádů než u rodičů. Opět se k tomuto tvrzení značné množství respondentů nevyjádřilo, celkem 96 jedinců (30 %). Jak můžeme však vyčíst z grafu, žáci s tímto tvrzením ve velkém počtu souhlasí a myslí si tedy, že kamarádi je chápou lépe než rodiče. Naprosto s tímto názorem souhlasí 84 dotázaných (26 %) a 81 spíše souhlasí (25 %). Pouze 21 žáků naprosto nesouhlasí (6 %) a 41 spíše nesouhlasí (13 %).

Graf č. 14 Položka dotazníku č. 14

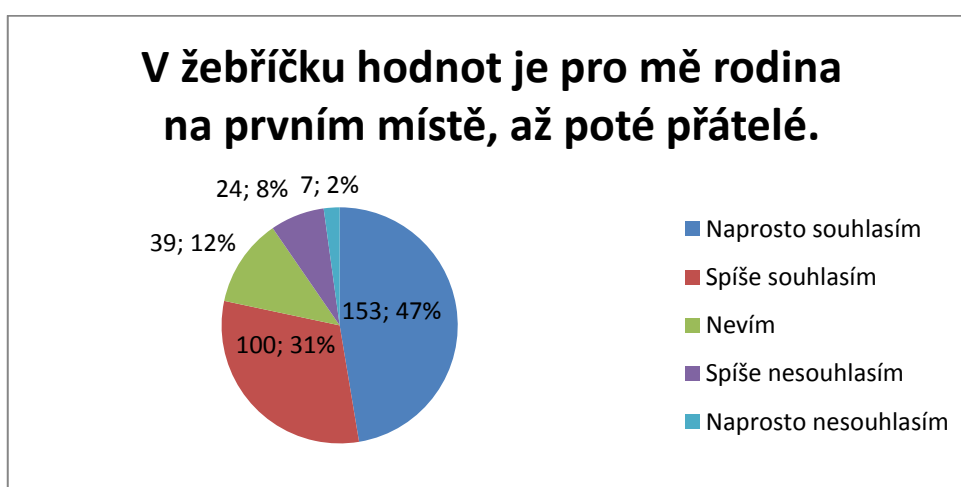

Graf č. 15 Položka dotazníku č. 15

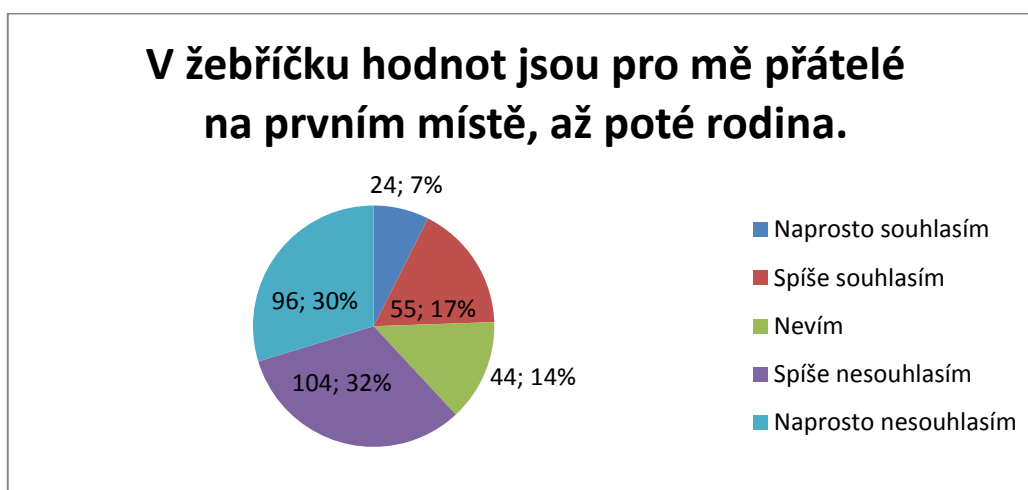
V devátém a desátém tvrzení se zaměřujeme na názory rodičů na kamarády oslovených respondentů a zajímáme se, zda je tento názor pro žáky důležitý či nikoliv. I k těmto tvrzením se značná část žáků nevyjádřila, k prvnímu tvrzení 80 žáků (25 %) a k druhému tvrze-

ní 82 žáků (25 %). Respondenty, kteří k tomuto tvrzení vyjádřili svůj názor, můžeme dle výsledků rozdělit přibližně na dvě stejně velké skupiny, pro jednu skupinu jsou názory rodičů na jejich kamarády důležité, tedy se ztotožňují s tvrzením druhým a pro skupinu druhou tyto názory důležité nejsou a nezajímají je, tedy se ztotožňují s tvrzením prvním. Celkem 55 žáků naprosto souhlasí (17 %) s tvrzením prvním a 72 respondentů (22 %) spíše souhlasí, 83 dotázaných spíše nesouhlasí (26 %) a 33 žáků naprosto nesouhlasí (10). Co se týká tvrzení druhého, zde s názorem naprosto souhlasilo 44 respondentů (14 %), spíše souhlasilo 85 žáků (26 %), spíše nesouhlasilo 76 dotázaných (24 %) a naprosto nesouhlasilo 36 respondentů (14 %).

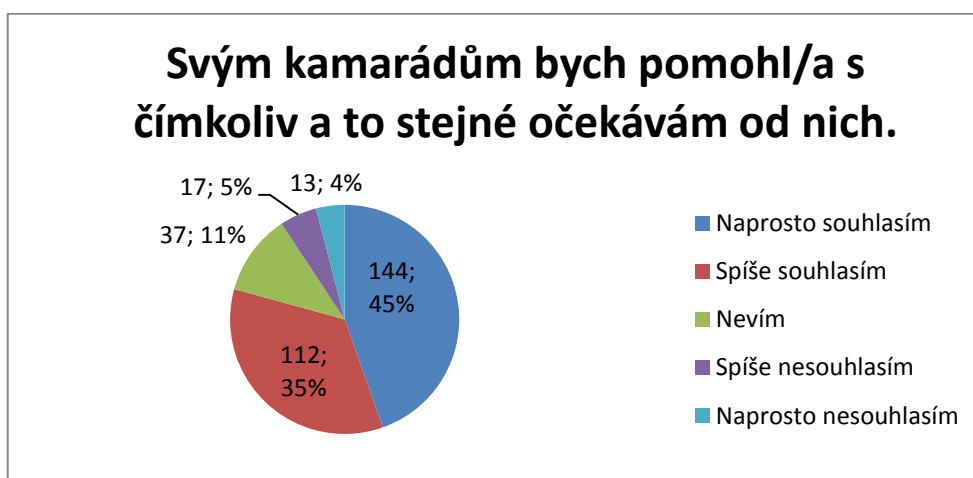
Graf č. 16 Položka dotazníku č. 16

Graf č. 17 Položka dotazníku č. 17

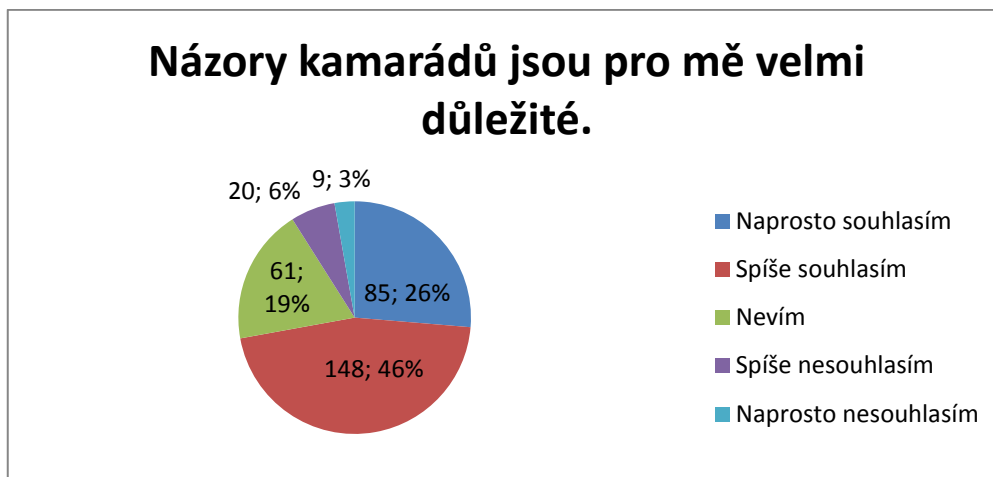
V dalších dvou tvrzeních se zaměřujeme na žebříček hodnot žáků druhého stupně základní školy a postavení přátel a rodiny v tomto žebříčku. První tvrzení zní: „V žebříčku hodnot je pro mě rodina na prvním místě, až poté přátelé.“ S tímto názorem se překvapivě ztotožňuje

velký počet respondentů, celkem 153 žáků naprosto souhlasí (47 %) a 100 žáků spíše souhlasí (31 %). Pouze 7 žáků naprosto nesouhlasí (2 %) a 24 jedinců (8 %) spíše nesouhlasí, tedy pro ně rodina není hodnotnější než přátelé. K tomuto tvrzení se 39 žáků nevyjádřilo (12 %). Výsledky prvního tvrzení se nám potvrdili i v tvrzení druhém, s kterým se žáci ve velké míře neztotožňují, tedy pro ně nejsou přátelé v žebříčku hodnot na prvním místě, před rodinou. Celkem 96 respondentů naprosto nesouhlasí (30 %), 104 respondentů spíše nesouhlasí (32 %). Pro 79 žáků jsou přátelé v žebříčku hodnot na prvním místě před rodinou, 24 respondentů (7 %) s tvrzením naprosto souhlasí a 55 spíše souhlasí (17 %). Celkem 44 dotazovaných (14 %) se k tomuto tvrzení nevyjádřilo.

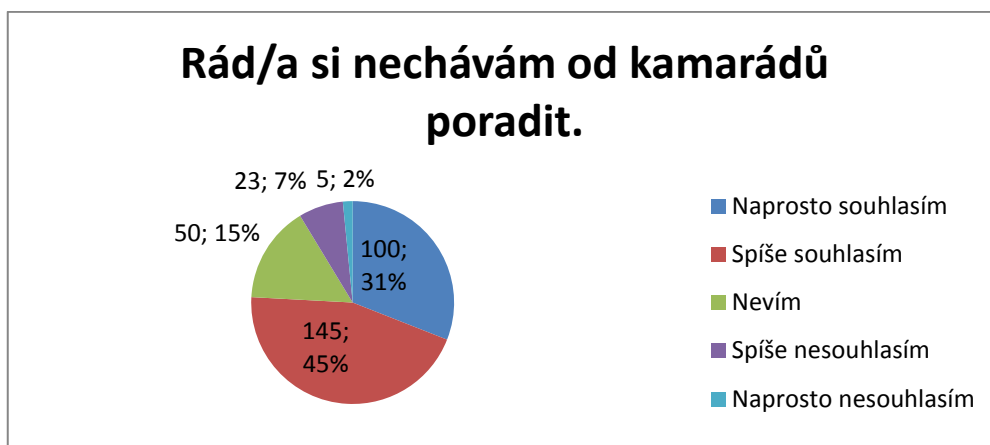
Graf č. 18 Položka dotazníku č. 18

Další položkou zjišťujeme, zda jsou respondenti ochotní svým kamarádům pomoci, za pomoci tvrzení, které zní: „ Svým kamarádům bych pomohl/a s čímkoliv a to stejné očekávám od nich.“ Názory respondentů na toto tvrzení byly poměrně jednotné, a jak můžeme vidět v grafu, většina respondentů se s tímto názorem ztotožňuje. Celkem 112 respondentů (35 %) s tvrzením spíše souhlasí, 144 žáků (45 %) souhlasí s tvrzením naprosto. Pouze 13 žáků by svým kamarádům nepomohlo a ani to neočekávají od nich, tito žáci s tvrzením naprosto nesouhlasí (4 %) a 17 respondentů spíše nesouhlasí (5 %). K tomuto tvrzení se 37 dotázaných nevyjádřilo (11 %).

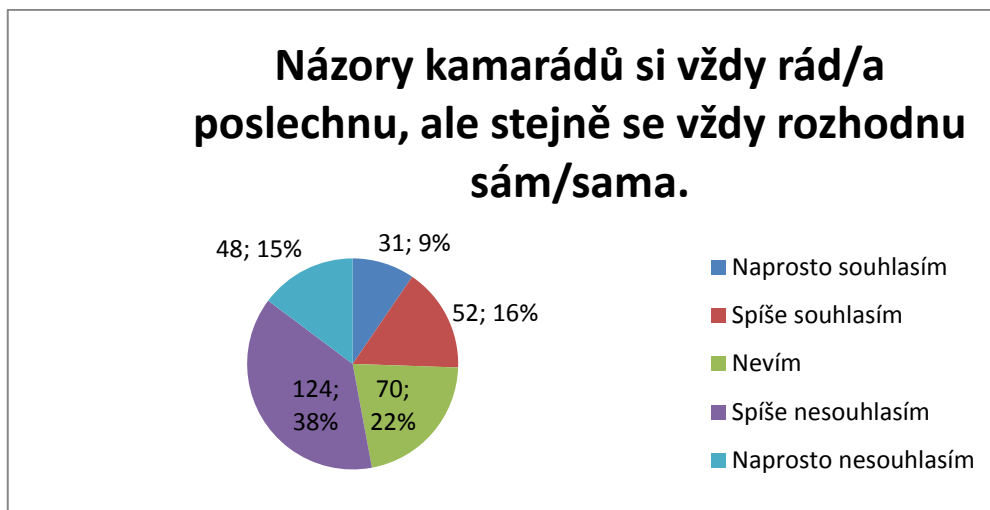

Graf č. 19 Položka dotazníku č. 19

V dalším tvrzení jsme zjišťovali, zda jsou názory kamarádů pro naše respondenty důležité. Z grafu můžeme vyčíst, že převážná většina žáků s tvrzením souhlasila a tedy názory kamarádů jsou pro ně velmi důležité. Celkem 85 respondentů naprosto souhlasí (26 %), 148 respondentů spíše souhlasí (46 %). Pouze 9 žáků odpovědělo, že naprosto nesouhlasí s tímto tvrzením (3 %) a 20 dotazovaných spíše nesouhlasí (6 %). Celkem 61 respondentů nevědělo jak se k tomuto tvrzení vyjádřit (19 %).

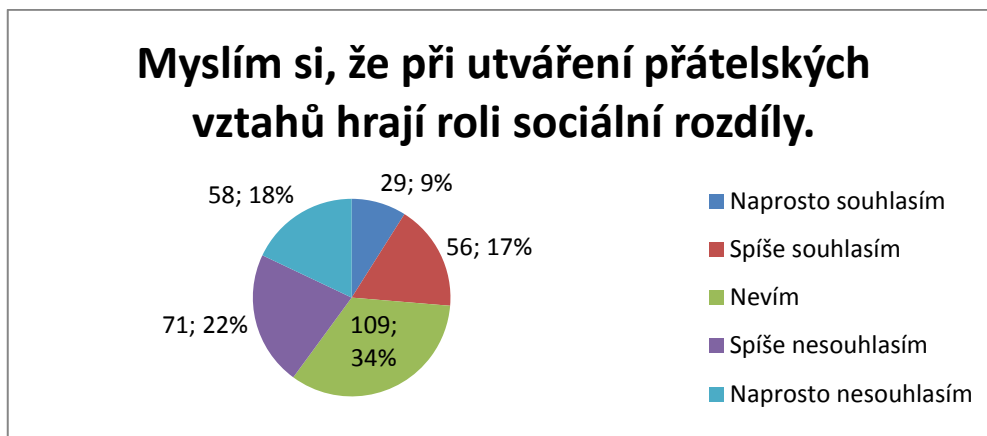

Graf č. 20 Položka dotazníku č. 20

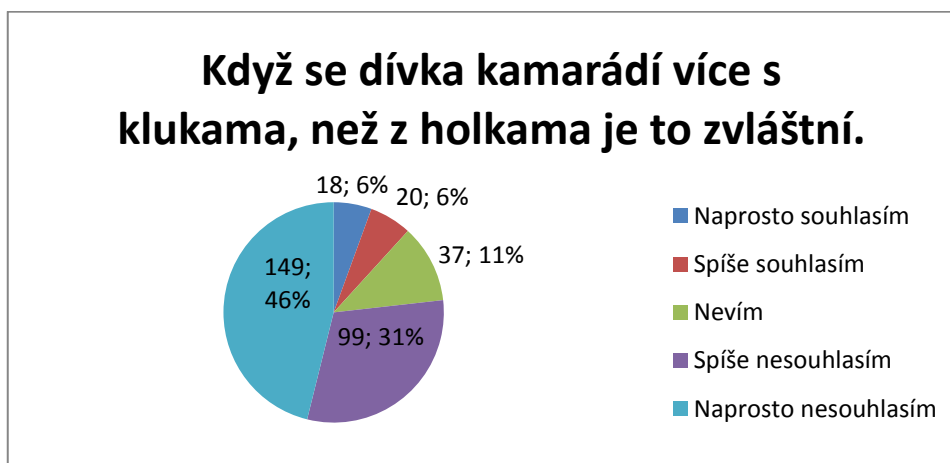
Graf č. 21 Položka dotazníku č. 21

V dalších dvou položkách dotazníku jsme se zaměřili na to, zda se respondenti nechávají od kamarádů ovlivňovat. V předchozím tvrzení jsme již zjistili, že pro velkou většinu dotazovaných jsou názory od kamarádů velmi důležité a nyní se zaměříme na to, zda se těmito radami také řídí, nebo se rozhodují podle sebe. Jak můžeme vyčíst z obou grafů, respondenti se ve velké míře ztotožňují spíše s prvním tvrzením, tedy si nechávají od kamarádů rádi poradit, naopak s druhým tvrzením spíše respondenti nesouhlasí, tedy se podle sebe nerozhodují. Celkem 100 respondentů (31 %) s prvním tvrzením naprostou souhlasí a 145 respondentů spíše souhlasí (45 %). Pouze 5 žáků si od kamarádů radit nenechává, tedy s tvrzením naprostou nesouhlasí (2 %) a 23 respondentů spíše nesouhlasí (7 %). Ke prvnímu tvrzení se nevyjádřilo 50 respondentů (15 %) a ke druhému 70 respondentů (22 %). Pouze 31 dotazovaných žáků (9 %) naprostou souhlasí s tvrzením druhým, tedy si rady od kamarádů rádi poslechnou ale rozhodnou se vždy podle sebe, 52 respondentů spíše souhlasí (16 %). Celkem 124 žáků spíše nesouhlasí (38 %) s tímto tvrzením a 48 žáků naprostou nesouhlasí (15 %).

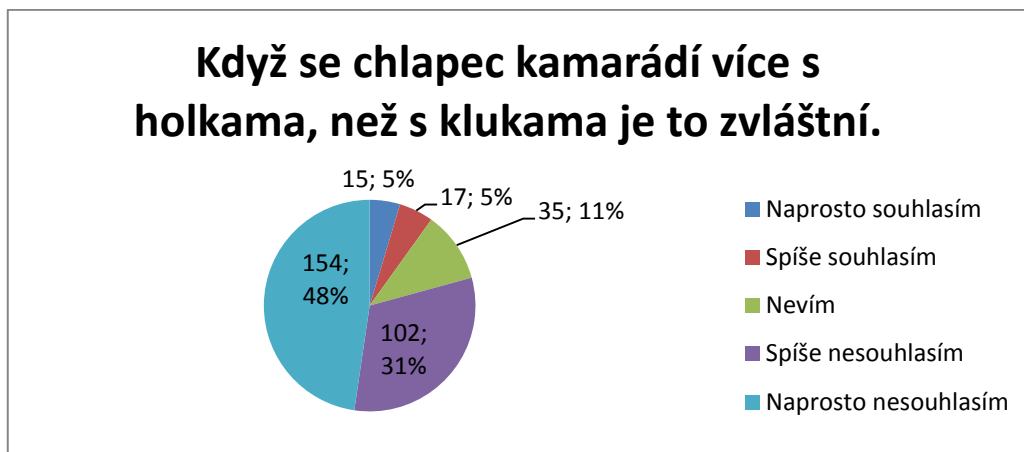

Graf č. 22 Položka dotazníků č. 22

Dále jsme se zaměřili na faktor, který ovlivňuje utváření přátelských vztahů, a prostřednictvím výše uvedeného tvrzení jsme zjišťovali, zda si respondenti myslí, že při utváření přátelských vztahů hrají roli sociální rozdíly. Velký počet respondentů se k tomuto tvrzení nevyjádřil, celkem 109 žáků (34 %). Přibližně polovina s názorem souhlasí a druhá polovina nesouhlasí. Celkem 29 dotazovaných (9 %) naprostou souhlasí s tvrzením a 56 respondentů spíše souhlasí (17 %), že sociální rozdíly ovlivňují přátelské vztahy. Druhá polovina je tedy složena ze 71 respondentů (22 %), kteří s tvrzením spíše nesouhlasí a 58 respondentů (18 %), kteří naprostou nesouhlasí a nemyslí si, že při utváření přátelských vztahů hrají roli sociální rozdíly.

Graf č. 23 Položka dotazníku č. 23

Graf č. 24 Položka dotazníku č. 24

V posledních dvou tvrzeních jsme zjišťovali, zda je pro respondenty zvláštní, když se chlapec či dívka kamarádí více s opačným pohlavím. Výsledky z obou tvrzení jsou téměř totožné. Můžeme tedy tvrdit, že pro dotazované žáky druhého stupně základní školy není zvláštní, když se jedinec více přátelí s osobami opačného pohlaví. Celkem 149 respondentů (46 %) s prvním tvrzením naprosto nesouhlasí, 99 žáků spíše nesouhlasí (31 %), 37 žáků se k tvrzení nevyjádřilo (11 %). Pouze 18 respondentů (6 %) se s prvním tvrzením ztotožňuje a myslí si tedy, že je zvláštní, když se dívka kamarádí více s chlapci, 20 respondentů spíše souhlasí (6 %). V případě druhého tvrzení se nevyjádřilo 35 respondentů (11 %), 102 jich s názorem spíše nesouhlasí (31 %) a 154 žáků naprosto nesouhlasí (48 %). Pouze 15 dotazovaných žáků (5 %) naprosto souhlasí a myslí si tedy, že je zvláštní, když se chlapec přátelí spíše s děvčaty než s chlapci, 17 žáků spíše souhlasí (5 %).

Poslední položka dotazníku byla zcela otevřená a žáků jsme se ptali, co pro ně znamená pojem vrstevník. Naprostá většina respondentů pojem svými slovy vysvětlila, nejčastější odpověď byla: „kamarád ve stejném věku jako já“. Pouze několik málo jedinců odpovědělo na tuto otázku nesmysl, což zdůvodňujeme typickým chováním v období dospívání.

DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z tohoto výzkumu jsme nezjistili žádný negativní jev, který bychom měli nějakým způsobem řešit. Spíše naopak získané informace nám vypovídají o tom, že pro dospívající žáky jsou sice vrstevníci důležití a nechávají se jimi také do jisté míry ovlivňovat, ale rodina je pro ně stále na prvním místě.

Jako prevenci patologického chování ve školní třídě bychom chtěli navrhnout adaptační programy na základních školách v prvních třídách a pátých třídách a na středních školách v prvních ročnících. Dále zvýšit zaměření třídního učitele, nebo sociálního pedagoga (pokud na škole je) na klima tříd, zvýšit u žáků pocit že se můžou s jakýmkoliv problémem na třídního učitele, či školního poradce obrátit a popřípadě i zavést určité sezení, kde by žáci mohly ventilovat své pocity a problémy se vztahy uvnitř třídy.

Pro rodiče dospívajících žáků bychom chtěli navrhnout větší spolupráci se školou, zejména s třídním učitelem, ale také se školním poradcem (sociálním pedagogem), popřípadě s pedagogickým psychologem, který rodičům objasní úskalí tohoto náročného období a poradí jim jak s dítětem komunikovat a také jak včas zachytit známku nějakého patologického jevu.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá tématem vrstevnických skupin a zejména tím, jakou hrají roli u dospívajících jedinců. V teoretické části jsme se věnovali nejprve sociálním skupinám, jak tyto skupiny dělíme a také jejich struktuře. Dále jsme zaměřili na školní třídu jako na sociální skupinu a charakterizovali ji z tohoto hlediska. V další kapitole, jsme se již podrobněji zabývali vrstevnickou skupinou, vlivem vrstevnických skupin na jedince, zejména na dospívající žáky a také jsme se věnovali pojmu vrstevnická konformita. Poslední kapitole teoretické části jsme věnovali problematice rizikového chování dospívajících, což právě s vrstevnickými skupinami úzce souvisí. V podkapitolách jsme pak následně rozebírali nejčastější patologické jevy, spojené s prostředím školy a s obdobím dospívání, záškoláctví a šikanu.

Hlavní souvislost mezi sociální pedagogikou a vrstevnickými skupinami v období dospívání jsme našly právě v pedagogickém působení na osoby v tomto věku, které má předcházet vzniku patologického chování způsobeného přiřazením jedince do špatné vrstevnické skupiny.

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jakou roli představují vrstevnické skupiny pro žáky druhého stupně základní školy, tedy žáky šestých, sedmých, osmých a devátých tříd. Stanovený cíl a zároveň dílčí výzkumné cíle jsme zjišťovali pomocí dotazníku, který byl složen z uzavřených, polouzavřených, škálových otázek a jedné zcela otevřené. Respondenty byli žáci druhého stupně, dvou námi oslovených základních škol. Celkem bylo respondentů 323 a dotazník byl rozdávan v tištěné formě, prostřednictvím osobního kontaktu. Zjištěné závěry jsme interpretovali v praktické části a četnost dat jsme zaznamenávali do grafů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní publikace

1. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. 2007. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-273-7.
2. ČÁP, Jan. 1993. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Karolinum, ISBN 8070665343.
3. ČAPEK, Robert. 2008. Odměny a tresty ve školní praxi. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1718-0.
4. ELLIOTT, Julian a PLACE, Maurice. 2002. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Praha: Grada, ISBN 80-247-0182-0.
5. FONTANA, David. 2004. Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0741-2.
6. GILLERNOVÁ, Ilona a Lenka KREJČOVÁ. 2012. Sociální dovednosti ve škole. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3472-9.
7. HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, 2003. Sociální psychologie. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, ISBN 80-72901-18-4.
8. HARTL, Pavel. 2010. Velký psychologický slovník. Praha: Portál, ISBN 9788073676865.
9. HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. 2007. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0042-0.
10. HAYES, Nicky. 1993. Základy sociální psychologie. Praha: Portál, ISBN 807178415x.
11. HELUS, Zdeněk. 2007. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, Pedagogika. ISBN 9788024711683.
12. HRABAL, Vladimír. 2003. Sociální psychologie pro učitele: vybraná témata. Praha: Karolinum, Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0436-1.
13. JANDOUREK, Jan. 2003. Úvod do sociologie. Praha: Portál, ISBN 80-7178-749-3.
14. KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. 2014. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton, ISBN 978-80-7387-793-4.
15. KOLÁŘ, Michal. 2001. Bolest šikanování. Praha: Portál, ISBN 80-7178-513-X.

16. KRŤÍŽ, Josef. 2000 Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zemědělská fakulta, ISBN 80-7040-386-1.
17. KYRIACOU, Chris. 2005. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-945-3.
18. LAŠEK, Jan. 2007. Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, ISBN 978-80-7041-980-9.
19. MACEK, Petr. 1999. Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál, ISBN 807178348X.
20. MARTÍNEK, Zdeněk. 2009. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.
21. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. 2011. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-825-8.
22. NAKONEČNÝ, Milan. 2011. Psychologie: přehled základních oborů. Praha: Triton, ISBN 9788073874438.
23. NEŠPOR, Karel. 1998. Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí - časná a krátká intervence. Praha: Sportpropag
24. ŘÍČAN, Pavel. 2005. Psychologie. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0532-6.
25. SEDLÁČKOVÁ, Daniela. 2009. Rozvoj zdravého sebevědomí žáka. Praha: Grada, Pedagogika. ISBN 9788024726854.
26. Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie. 2006. Praha: Portál, ISBN 8073670925.
27. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. 2004. Přehled sociální psychologie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 80-244-0929-1.
28. VÁGNEROVÁ, Marie. 2005. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-1074-4.
29. VÁGNEROVÁ, Marie. 2007. Základy psychologie. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-0841-3.
30. VÁGNEROVÁ, Marie. 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-2153-1.

31. VALÍŠOVÁ, Alena. 2007. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, Pedagogika. ISBN 9788024717340.
32. VYKOPALOVÁ, Hana. 2007. Krize a psychosociální pomoc. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, ISBN 978-80-7318-621-0
33. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. 2008. Sociální psychologie. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1428-8.
34. ZAPLETAL, Bedřich. 2003. Pojmy ze sociologie. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, ISBN 80-7042-290-4.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č. 1 Položka dotazníku č. 1	32
Graf č. 2 Položka dotazníku č. 2	33
Graf č. 3 Položka dotazníku č.3	33
Graf č. 4 Položka dotazníku č. 4	34
Graf č. 5 Položka dotazníku č. 5	35
Graf č. 6 Položka dotazníku č. 6	35
Graf č. 7 Položka dotazníku č. 7	36
Graf č. 8 Položka dotazníku č. 8	36
Graf č. 9 Položka dotazníku č. 9	37
Graf č. 10 Položka dotazníku č. 10	38
Graf č. 11 Položka dotazníku č. 11	38
Graf č. 12 Položka dotazníku č. 12	39
Graf č. 13 Položka dotazníku č. 13	40
Graf č. 14 Položka dotazníku č. 14	40
Graf č. 15 Položka dotazníku č. 15	40
Graf č. 16 Položka dotazníku č. 16	41
Graf č. 17 Položka dotazníku č. 17	41
Graf č. 18 Položka dotazníku č. 18	42
Graf č. 19 Položka dotazníku č. 19	43
Graf č. 20 Položka dotazníku č. 20	43
Graf č. 21 Položka dotazníku č. 21	44
Graf č. 22 Položka dotazníků č. 22	45
Graf č. 23 Položka dotazníku č. 23	45
Graf č. 24 Položka dotazníku č. 24	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník.....	55
----------------------------	----

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

Jsem studentkou třetího ročníku oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a ve své bakalářské práci se zabývám rolí vrstevnických skupin v životech žáků druhého stupně základní školy. Proto se obracím právě na vás s prosbou o pomoc při mém výzkumu. Tento dotazník je anonymní a slouží pouze k mé závěrečné práci. Děkuji za váš čas věnovaný tomuto dotazníku.

Gabriela Němcová

---

1) Pohlaví

- Dívka
 Chlapec

2) Třída

6.
 7.
 8.
 9.

3) Kolik času trávíš se svými kamarády?

- každý den
 jednou až dvakrát týdně
 jednou za dva týdny
 jednou až dvakrát do měsíce
 méně než jednou za měsíc

4) Z jakého prostředí máš nejbližší kamarády?

- moje třída
 škola (z jiných tříd)
 okolí mého domu (sousedství)
 jiné prostředí (napiš jaké)

5) Kolik osob považuješ za své nejbližší kamarády?

- pouze jednu osobu
 dvě až čtyři osoby
 více jak pět osob

6) Vyjádřete se prosím k těmto tvrzením:

1. NAPROSTO SOUHLASÍM
2. SPÍŠE SOUHLASÍM
3. NEVÍM
4. SPÍŠE NESOUHLASÍM
5. NAPROSTO NESOUHLASÍM

	1.	2.	3.	4.	5.
Je lepší mít více blízkých přátel, než pouze jednoho nejlepšího přítele.					
Více si rozumím spíše se staršíma holkama/ klukama, než se svými vrstevníky.					
Více si rozumím spíše s mladšíma holkama/ klukama, než se svými vrstevníky.					
Je pro mě důležité být ve třídě oblíbený.					
Se svými spolužáky se vídám i mimo školu.					
Je pro mě důležité mít ve třídě kamarády, aby pro mě byla školní docházka příjemnější.					
Být součástí nějaké "party" zajišťuje určité výhody.					
Kamarádi mě chápou více než rodiče.					
Názor rodičů na mé kamarády mě nezajímá.					
Názor rodičů na mé kamarády je pro mě důležitý.					
V žebříčku hodnot je pro mě rodina na prvním místě, až poté přátelé.					
V žebříčku jsou pro mě přátelé na prvním místě, až poté rodina.					
Svým kamarádům bych pomohl/a s čímkoliv a to stejné očekávám od nich.					
Názory kamarádů jsou pro mě velmi důležité.					

Rád/a si nechávám od kamarádů poradit.					
Názory kamarádů si vždy rád/a poslechnu, ale stejně se vždy rozhodnu sám/ sama.					
Myslím si, že při utváření přátelských vztahů hrají roli sociální rozdíly.					
Když se dívka kamarádí více s chlapci, než s děvčaty je to zvláštní.					
Když se chlapec kamarádí více s děvčaty, než s chlapci je to zvláštní.					

7) Stručně popište, co pro vás znamená slovo vrstevník.

